

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, FEBRUÁR 3. 1876.

266—5. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Deák Ferenc meghalt.

(Született 1803. oktbr. 17. Söjtörben, Zalamegyében; meghalt Budapesten, jan. 28. 1876.)

A magyar nemzetet, egész Magyarországot kipótolhatatlan csapás, vigasztalhatatlan bánat érte. Kinek már életében megadta az ország, az egész ország azt a tisztességet, hogy a „haza atyjának,” a „haza bölcsének” nem csak nevezte, de valóban tartotta is: **Deák Ferenc** ravatalánál hullatja könyeit ma a tisztelet, a hála, a kegyelet és a haza-szeretet.

Megrendülve áll minden hazáját szerető szív e végzetes vesztes előtt; s mi reszkető kézzel írjuk le e néhány sort, melyek éppen oly képtelenek visszaadni a gyász nagyságát, mint méltányolni, avagy csak távolról is megmérhetni ama kolozsszalis érdemeket, melyekben Deák Ferenc páratlanul áll hazánk történetében, a melyek tiszteletet biztosítottak számára Európa népeinek emlékezetében, s helyet ama pantheonban, melyet a történet emelt azon férfiak számára, kik nem egyes népeknek csupán, hanem az összes világnak munkáltak, éltek.

Királyi fenség és világ-verő harcok dicsőségének koszoruja nem érintette homlokát; de ott volt rajta az, mi több mindezeknél: az emberi méltóság, a nemes szív szeplőtlen glóriája, a törhetetlen lélek elszánt akarata; a felismert igazsághoz való oly tántorithatatlan ragaszkodás, melyet megingathatni képes nem lehetett sem a föld minden dicsőségének kínálása, sem a Galgotha keresztjének minden kinszenvedése. S mindez oly egyszerű hüvelyben állott előttünk, mintha Cincinnatus járt volna közöttünk; s anynyira nem kereste, sőt elutasította magától az elismerésnek legkisebb mértékét, mint akár Washington.

Méltán van elmondva róla: „oly példa, melynek hasonmása nincs a magyar történetben, s mely annak marad, míg él e hon és e honban nemzete. Kit áhitat környezett életében s áhitat környez halála után. Bölcsesség, mely erőszakot nem ismert; hazafiság, mely nem ismert jutalmat. Ő volt a férfi, ki észszel és becsülettel fegyvertelenül, izgatás nélkül, törvényesen, engedelmességgel, egyformán hű királyhoz és hazához: legyőzte türelemmel és kitartással az idegen hódítók uralkodását, minden fortélyt, s minden erőszakot s a német hódoltságból, a szolgaságból népét kivezette a szabadságra.”

Sok oltalmazója, védelmezője volt Magyarországnak; de megteremtője, ki átadta azt a szabadságnak, a mivelt népek résztvevő szeretetének és így a jövődönék: az egyedül — Deák Ferenc.

Legyen emléke mindigre áldott mi közöttünk!

Életéről, önfeláldozó munkásságáról, tetteiről, példátlanul tiszta, szeplőtlen erkölceiről egész irodalom, egy könyvtár fog keletkezni: olvassátok szorgalmasan, tanuljatok a nagytól, lelkesüljétek példáján, szelleme — mely sirjából ki fog törni — hassa át érzelmeitöket, gondolataitöket, tetteitöket: s ez meghozza áldását hazánk életében, melynek örökké kell tartani, mert az a nép és ország, melynek Deák Ferenc lehetett, ha életének példáját feledni nem tudja, el nem veszhet soha, örökké!

Legyen szent előttünk sirhantja, áztassuk könyjeinkkel s rajta tanuljuk meg szeretni hazánkat, mely életünk és halálunk!

Falusi levelek a szerkesztőhez.

I.

Gr. Kún Kocsárd és társai indítványa.

Tiszt. szerkesztő ur! A statisztikai adatok napról-napra szomorubb színben tüntetik elő, hogy a gyermekek 5 éves korukig községenként feles számmal halnak el. Ujabban Révai P. hoz egy megdöbbentő adatot napfényre. Ugyanis, a múlt évben Zilahon 209 halott közül: „az egy napostúl öt éves gyermek-halottak száma épen hason felé teszi egy hijján az özszesz halottaknak.“ Ez és ehez hasonló adatok indíthaták arra gr. Kún Kocsárd urat és társait, hogy ily szomorú jelenség felett gondolkozzanak és kutassák, mi lehet oka annak, hogy ily ideje-korán „pusztulunk, veszünk.“

A nemesen érző és cselekvő gróf urban, jóllehet egyszer láttam, de azóta mindig előttem lebeg a hazájáért áldozatkész gondnok, ki gondolkozik, gondoskodik, munkálkodik százak helyett — ezerekért. Képzem, hányszor gondolhatott arra, mikint lehetne v. hunyad-zarándi egyházmegyénket megnépesíteni, a magyar elemet szokszorosítani? És képzem, mennyire fáj csalódása, midőn naponkint látja, hogy a szebb jövő nem közelít, mert a jövő reménye: a gyermekek itt is, ott is, anynyian elhalnak!

A gróf ur e tulságos halálozás főokát bizonyára abban látja, hogy a mezei munkás szülők elhanyagolják, vagy épen számba sem veszik kisdied gyermekeik gondozását és a magukra hagyatott gyermekek naphoszzat felügyelet és gondozás nélkül tengődvn, elmecsevésznek, elhalnak. És az ez okból származó nagy számú elhalálozás lehető meggátlása végett tette a gróf ur társaival azon figyelemre méltó indítványt: „hogy minden egyházközségeben gyermek-menhelyek állittassanak fel.“ A múlt évi egyházkerületi közgyűlés 106 jk. szám alatt az indítvány tanulmányozás és javaslat-tétel végett áttette az igazgató-tanácsához. Ha jól emlékszem, az igazgató-tanács az indítványt a múlt év őszén küldte meg a traktusoknak, hogy ez ügy részletes ismertetésével a gyermek-menhelyek felállítási, fentartási költségeiről stb. véleményüket nyilvánítsák.

És most mindnyájunk előtt áll a gyermek-menhelyek kérdése. S miután ez minket, falusiakat, közelről érdekel, e nagy horderejű kérdéshez bár tartózkodva, de általánosságban hozzá szólok, több jóindulattal, mint szakértelemmel.

A földmivelő szülőket vetés, kapálás, szóna-csinalás, aratás, stb. tavasztól őszig, kora reggeltől késő estvélig folyvást a határon tartja. A szülőnek alig van anynyi ideje, hogy reggel, estve alvó gyermekére tekintsen. Virrad: távozni, dolgozni kell. A telket egy-egy munkaképtelen öreg aszszony őrizné unokáival, ha ezek el nem szöknének az utcára — a porba. Sok helyt meg a szomszédokba csapják a gyermekeket. Isten viselje gondjukat. Hol van itt a családi élet, felügyelet, gondozás a gyermekekre, avagy ennek csak gondolatja is? Ily vad állapotban nőnek fel a — sanyaruság alatt el nem hullott — gyermekek, míg 6 éves korukban a tanító keze alá kerülnek. Szegény tanító, szegény gyermekek!

A népoktatási törvény erejénél fogva, az iskola naponkint népesül. De a szülők sok helyt még most is visszatarthatják gyermekeiket az iskolától. „Kis cselédeiket“ felhasználják gazdaságuk érdekében, egyik béres-inas (bocskoros), a másik liba-pásztor. És e foglalkozás után kész örömet hozzá látnak, mert 3—4 év alatt megtanultak már olvasni az „örög zsolnárból“ és a szabadban szabadon lenni, mily jól esik a fogékony léleknek! Így köszönt be az ifjuság kora, és ezzel együtt fonóház, tánc, éjjeli tivornyázás — minden felügyelet nélkül. A falusi előljáróság a pokoli zsivaj dacára is alszik, vagy gondolja magában, mi is ugy tettünk, az ifjuság hadd mulasson. Az ily fesztelen mulatságok eredménye egy-egy törvénytelen szülőtt. Sokszor a kisdied megse születik s már meghal. A szemérem így hozza magával. Az életben maradt törvénytelen szülöttek, — miután szülik is még gyermekek — felette gyengék, halálra ítélték. Az éretlen gyümölcs nem állandó. Azonban, az ily esetek falun, aránylag ritkábban fordulnak elő, mint városban. Falun nagyobb a nyilvánosság és ez, szerencsére, némi moralt parancsol. Ily viszonyok közt felnőtt ifjakkól lesznek család-apák, anyák, kikre támaszkodik hazánk, anyaszentegyházunk.

Anyagilag sem állunk máskint. A nép befektetett tőkée aratáskor kamatozik, ha ugyan van aratás. A mostoha idők dacára is hangzik az egyházfiak szava: tiszteletes uramnak, kánt' uramnak holnap kell vinni képét; a másik utcán a bíró hallatja szavát: adót kell fizetni, jó a végrehajtó; tovább az esküdtek járnak a községi rovatatok után; aztán a kurátor se marad el, szedi az egyházi rovatalt, a magtárba gabonát; és ki tudná előszámlálni a gombakint termő új adó-nemeket? De ha nincs termés! Lenni kell;

van hitel a zsidónál, 120 %-ra. Ma egy bornyu, holnap egy tehén, aztán egy darab föld szépen elpárolog. Az ily nyomorral nő az elkeseredés, a bús magyarok száma.

E nyomorúságos állapottal szemben tiszteletes uram hirdeti isten igéjét. Az öreg tiszteletes prédikál a régi arany időről; idézi Horatius odáját: „Beatus ille.“ Az ifju tiszteletes arany álmakat sző, beszél a polgári kötelességről, isten országáról: „Boldogok, kik háborúságot szenvednek az igazságért.“ És mindkét tiszteletes beszél az ígért földjéről, Tisza Kálmánról; bátorit, vigasztal akkor, midőn keserű kepe-kenyeret eszik és osztozik hiveivel a közös nyomorúságban.

Főiskoláink érdekében egyházkerületünk jobbjai eleitől fogva sokat tettek, áldoztak, de keveset a népért. A népnevelés terén néhány év óta megindított mozgalom — ha lassan is — termi gyümölcsét. S hogy az aratás biztosabb legyen, minden eszköz felhasználó arra, hogy a közmivelődés terén a nép is haladjon, emelkedjék. Ezt megvárhatja. Rajta is nyugszik Kálvin egyházának terhe.

A gyermek-menhelyek életbe léptetése megelőző és kiegészítő része lesz a népoktatási törvénynek s mint ez, ugy amaz is áldásosan fog hatni a családi életre. Ezért üdvözljük az indítványt.

De egyházkerületünkben — kerek számban — 500 ekklezsiában kell gyermek-menhelyről gondoskodni, s miután ehhez tetemes pénzösszeg kell, könnyen elhangozhatik: non de tempore. A nép nyomora mindig enyhül, ha az ő igazi javára teszünk valamit; a nép jobb érzülete, szülői szeretete velünk kezét fog szoritni a gyermek-menhelyek felállításában is. Egyelőre, lehető szűk körben léptetném életbe a gyermek-menhelyeket, p. o.

1. A gyermek-menhelyek helyiségeül az iskola épület szolgálna.

2. A felügyelet vezetésével a tanító neje bizatnék meg.

3. A felügyelet tartana 5 hóig, Szt.-György naptól Szt.-Mihályig

4. A felügyelő fizetése havonkint legalább 10 —15 frt. o. é.

5. E kiadást fedeznék a szülők havonkint 50 kr. —1 frt díjjal.

6. A beállítási költségeket hordozná az egyházak. Évenkint (500×50=) 25,000 frt új illeték hiveink részéről a jövő nemzedék érdekében! Az aka-

ratnak és buzgóságnak szép nyilvánulása lesz. A kálvinista mathesisben keveset bizom ugyan, mert látom, hogy a tanítók és papok díj-levele a papiron és valóságban két különböző értéket képvisel, de erős hitel bizom a jövőben, a népben. S ha egyházkerületünk közgyűlése emberiségi és vallási szempontból tárgyalja és oldja meg e kérdést, kitartó erélylyel — ha kell, törvénnyel — lép fel keresztültvitelében: a számokban csalódhatom, de nem az eredményben. Számos élet lesz megmentve; a tanító vidámabb arcu gyermekeket vesz keze alá; így jut hazánk, egyházunk a jövő nemzedékben értelmes polgárokhoz, hivatásokhoz.

M—i.

ISKOLAÜGY.

A vallásügyi miniszternek Haynald érsekhez intézett levele.

Az 1868-iki oktatásügyi törvény meghozatala óta volt részünk bőven a szó- és tollharcban; most kezdődik — hála istennek — a tények harca. Lapunk eleitől kezdve örömmel üdvözölte azon sok oldalról ostromolt közoktatási törvényt; nem azért, mintha hazánk és népünk érdekében felettébb üdvösnek véltük volna minden mi felekezeti iskoláinknak az állam kezébe való átadását, hanem több más okok mellett azon egyik főokból, mert ezen törvénytől egy jótékony verseny kifejlődését reményeltük. A nemes verseny egyik legbiztosabb eszköz valamely intézmény, vagy eszme felvirágoztatására, kifejlesztésére, és a mikor a községi iskolák mellett legnagyobb hévvel buzogtunk is, mindig azt hirdettük, hogy a hol a felekezet képes iskoláit önnön erejéből felvirágoztatni, ott még ha erejét kissé megfeszítve is, tartsa meg iskoláit; de viszont ne irtózzunk az alkotmányos kormány vezetése alatt álló községi iskolától, s százszor inkább virágzó községi iskola, mint sinlődő felekezeti.

Ezen nézeteinket — hála az égnek — nem volt okunk megbánni, sőt örömmel tapasztaljuk azon törvénynek, s az az által előidézett üdvös versenynek áldásos eredményét. Különösen örömmel olvastuk Trefort minister urnak Haynald érsekhez intézett s közelebb a sajtó útján is közzétett levelét, s egyszersmind ezen levél tartalmából a mennyire kivehető Haynald érseknek a miniszterhez tett jelentését. Igaz, hogy a szigorú felekezetiesség szempontjából talán inkább aggódnunk kellene, mert hiszen a protestantizmus és katholicizmus elvi ellentétben vannak egymással, és így a katholicizmus körében történő haladás reánk nézve mindig hátrányos. De nem! a protestantizmus és a civilizáció oly igen ikertestvérei egymásnak, hogy minden habozás nélkül örömmel üdvözölhetjük ugy a tudományos, mint

a népies műveltség terjedését, ha mindjárt az ellenfél táborában találkozunk is azzal; sőt örömmel azért is, mert bizton reméljük, hogy az oktatásügynek a katolikus egyházban ily nagyszerű fejlődése üdvös hatással leend önnön egyházunkra is, és azon vezérférfaik, kik a közelebbi években a közsiskolák ellen szórt vádjaikban, és iskolai autonómiánk sofistikus védelmezésében vélték egyházuk iránti hő szeretetüket legméltóbban kifejezhetni, azok is, látva hogy az ellentáborban mi történik, önnön iskoláinkra fordítandó gondoskodásukkal fognak felekezeti iskoláinknak védelmére kelni.

Mint magyarok pedig még zavartalanabb örömmel értesültünk azon jelentékeny haladása felől a népiskolai ügynek. Nem oly rég ideje még, tiz éve sincs, a midőn szavahihető embertől hallottuk, hogy a veszprémi püspökségben 20—25 kathol. falut bejárhatott az ember a nélkül, hogy egyetlen irni olvasni tudó földmivest találhatott volna, most pedig egy nagy terjedelmű érseki megyében oly intézkedések tétettek, melyek azt egy pár évtized alatt a legműveltebb európai államok egyes részeinek méltó versenytársaivá tehetik. Igaz, hogy a Haynaldok nem minden bokrban s nem minden évtizedben teremnek; de egy ily főpap szelleme reméljük jótékony hatással leend önnön kollegáira is, ezek követendik e nemes példát, és sietőnek az elődök óriási mulasztásait erélyes tevékenységgel kipótolni.

Hazai népoktatási ügyünk fejlődéséről tanuskodó eme levelet kedves kötelességünknek tekintjük olvasóinkkal megismertetni, azért is ide igtatjuk teljes kiterjedésében. A levél így hangzik:

Vettem nagyméltóságodnak a mult év 13.706. sz. a. kelt intézvénymre, azon évi november 30-ikán 1945. sz. a. kelt s több tekintetben fontos, több tekintetben örvendetes jelentését, a népoktatás ügyének érseki megyéje területén s felekezeti iskoláiban előmozdítására tett intézkedéseiről. E jelentés számos adatai újabb tanúságot szolgáltatnak, nem csak nagyméltóságodnak az iskolai s általában a közművelődési ügy iránti sikeres buzgólkodása s nagymérvű áldozatkészsége felől, hanem megerősítik egyszersmind azon több ízben kifejezetett meggyőződésemet, hogy népoktatásügyünk, mint nemzeti művelődésünk alapja és egyik emeltyüje, óhajtott valódi virágzásnak csak akkor örvendhet, ha annak emelésére a maga körében minden tényező megteszi a magáét; ha az állam és annak kormánya, ha az egyház és annak főpásztorai, ha a községek, sőt az egész társadalom és annak minden tagja teljesíti e részben kötelességét.

Épen e meggyőződés nem engedi hallgatással mellőzöm nagyméltóságod jelentésének azon pontjait sem, melyekben részint még az 1873. évi január hó 22-én 1. sz. a. az özszes felekezeti főhatóságokhoz kibocsátott körrendeletemre válaszólag, a népnevelés ügye előhaladásának legfőbb akadályaul a községi iskolai intézményt s némely felekezeti népiskoláknak ugy nevezett kiközösítését igyekszik feltüntetni — s e részben nem csak némely alantas köz-

igazgatási közegek eljárásaiért emel panaszt, de némileg magát az 1868-ik évi XXXVIII. t. ct. is kivánja felelőssé tenni, a menyinyiben az a felekezeti jelleg nélküli községi iskolát jogosult intézmény rangjára emelte és az államssegélyt csak is az ily iskolákra szorította.

Épen ebben látom nagyméltóságodnak saját állása szempontjából ugyan jogosult felfogásában a tévedést és némi egyoldalúságot. Mert míg nekem, mint ama törvénycikk végrehajtójának, a községi iskolát — nem ugyan a felekezeti iskolák hátrányára s azok jogosultságának megszorításával, — de mint szintén törvényes állami intévényt, fejleszteni, s az évi országos államköltségvetés keretében anyagilag is gyámolítani, és segíyezni elutasíthatlan kötelességem, ezzel nem ellentétben, hanem párhuzamosan áll nagyméltóságod, valamint minden főpásztor és általában minden egyházi főhatóság előtt a magasztos kötelesség saját hatáskörében, saját felekezeti iskoláit, a rendelkezésre álló szellemi és anyagi eszközökkel emelni és gyarapítani, hogy e vállvetett működéssel minden népiskola ugy a községi, mint a felekezeti jellegűek s általában az egész népoktatási ügy egyenlően s féltékenykedés nélkül haladjon a tökély ama színvonala felé, melyen a közös cél: embereket, állam-polgárokat és egyháztagekat nevelni s a közművelődést előmozdítani, eléressék.

S el kell ismernem és örömmel ismerem el, hogy nagyméltóságod, a mint jelentéséből, és az ahhoz mellékelt részletes kimutatásból ujlag is meggyőződtem, e magasztos hivatását, saját egyházmegyéje felekezeti iskoláit illetőleg, teljes mértékben felfogta, s e részben 1868. óta nem csak nagy buzgalmat és tekintélyes áldozatokat, de nem közönséges sikert és eredményeket is képes felmutatni.

Örömmel győződtem meg e jelentésből és az ahhoz mellékelt kimutatásból, hogy nagyméltóságod, mióta az 1868. évi XXXVIII. törvénycikkkel a népoktatás ügyének rendezésére hazánkban az első nagyobb szerű lépés megtörtént, érseki megyéje egész területén rendszeresen járt s járatott el az irányban, hogy a népoktatás hiányai községenkint mindenütt felismertessenek, s a menyinyire csak lehet, orvosoltassanak.

Nagyméltóságod e végből az említett törvény kihirdetése után azonnal az oktatás ügyében jártas és az aziránt lelkesülő négy kanonokjával érseki főmegyéjét egészen beutaztatta, az iskolai épületek mi karba létét, a tanulók számához képest elégséges, vagy elégtelen voltát s azok felszerelését megvizsgáltatta, szemlét tartatott azokban a tanítás módja s jelesen a fölött is, vajjon a törvény által követelt özszes tantárgyak fel vannak-e véve a tanításba? S mindezek alapos megismerése után, midőn egyrésztől egyházi hiveit s az egyházközségeket a nevelés és oktatás ügyének fontosságáról felvilágosította, s annak lelkes felkarolására buzditotta, más résztől minden irányban bölcsen intézkedett a felismert hiányok pótlásáról, s a népoktatás ügyének alapos javításáról és tervszerű rendezéséről.

A többször említett jelentéshez mellékelt kimutatás, mely községenkint tünteti fel a népiskolák állapotát s az

abban 1868. óta történt haladást, arról győz meg, hogy alig van község nagyméltóságod érseki megyéjében, a hol a népiskola emelésére valami ne történt — s egy vagy más gyarapodás felmutatható ne volna. Így állítottak számos helyen egészen új iskolai épületek, bővítették és javították az elégtelen és hiányosak; szaporították az osztályok és a tanító állomások; gyarapították majd mindenütt a taneszközök s az összes felszerelés; buzdították a szülők gyermekeik pontosabb iskoláztatására, mely igyekezet sikeréről s folytonos haladásáról a megyei iskolatanácsokat a tanfelügyelők is több ízben elismerőleg értesítették.

Gondoskodott nagyméltóságod, hogy a főhatósága alatti népiskolákban a törvényben kiszabott összes tantárgyak taníttassanak s hat évi tanfolyamra rendeztessenek, és hogy az ismétlődő iskoláztatás is felállíttassék; gondoskodott a gazdasági és kertészeti gyakorlatok taníttatásáról, mihez a szükséges kerti térek a faiskolák már is nagy számban állítottak elő.

Örömmel s elismeréssel látom nagyméltóságodnak a főhatósága alatt álló tanítók szellemi és anyagi jobblétére irányzott intézkedéseit s tetemes áldozatait is. Kiváló gondoljai közé sorozza nagyméltóságod a tanítói testületek megalakíttatását, s az által a tanítóknak nem csak a testületi szellem, hanem főleg az önképzés iránti törekvés felébresztését, midőn ahhoz értő vezetők alatti tanácskozás és értekezletek által a tantárgyak bővebb ismeretébe s különösen a tanmódszeres tanításba jobban be avattatnak.

E szempont vezette nagyméltóságodat nem csak a kalocsai tanító képezdének a népiskolai törvény kivánalmi szerinti újra szervezésében, hanem a kalocsai iskolánónék vezetése alatt álló jóhinű nőnevelő intézet melletti tanítónőképezdének is felállításában, melyben a növendékek, mint erről személyesen is volt alkalmam meggyőződni, nem csak alaposan taníttatnak, hanem a mi a tanulhatást lehetővé teszi, nagyméltóságod példás nagylelkűségéből a benlakás és ingyentartás jótéteményében is számosan majdnem mindnyájan részesülnek.

De kiválóan gondoskodott nagyméltóságod a főhatósága alatt álló tanítók anyagi helyzetének javításáról és aggkorra jutásukkal bekövetkező nyomoruk elenyésztetéséről is. Mert a többször említett kimutatás szerint alig van nagyméltóságod egész érseki megyéjében tanító állomás, melynek javadalma a népiskolai törvényben a községi tanítókra nézve meghatározott fizetési minimumot el ne érné, számos, mely azt meghaladja, nagy számmal vannak tanítók kik 500—1000 frtos, sőt még ezen felüli fizetést élveznek, s a mellett, a mi szintén nagy fontossággal bír,

mindenik biztosítva van, legnagyobb részt nagyméltóságodnak bőkezűségéből, hogy elgyöngülés, vagy tehetetlenségre jutás esetén maga, halála esetén özvegye és árvái megfelelő nyugdíjban fognak részesülni. — Nagyméltóságod emez intézkedéseinek bölcs kiegészítője ama buzdító szózat is, melylyel hitközségeit folyvást lelkesíti az iskolatanítók fizetésének javítására.

S hogy nagyméltóságodnak a főhatósága alatti iskolák javítására, fejlesztésére irányzott emez intézkedései állandókká tétessenek s még tovább fejlesztessenek, e végből nagyméltóságod eléggé nem méltányolható gondossággal intézkedett a hitközségekben a felekezeti iskolaszékek megalakításáról s hogy ezek ismét a kellő irányban haladhasanak, utasítoul egy ahhoz értő felekezeti tanfelügyelőt rendelt érseki megyéje egész területére, kinek tisztvé tette az érseki megyében létező összes felekezeti iskolák évenkénti meglátogatását, azok haladásának, vagy hiányainak nyilvántartását s összes vezetésüket.

Csak főbb vonásaikban kívántam érinteni, de teljes mértékben méltánylom nagyméltóságodnak mindezen intézkedéseit, melyekhez méltóan csatlakoznak nagyméltóságodnak mindenkor tiszteletet és hálát érdemlő ama magasatos áldozatai, melyeket a nőnevelés és a segélyre szorult emberiség oltárára tett le. Beszélnek nagyméltóságod eme nemes tetteiről a kalocsai, ó-becsei, topolyai s a nem sokára megnyitandó bácsi nőnevelő intézetek, melyekben már is nagyszámu növendék találja fel testi, szellemi, erkölcsi és vallásos táplálékát; hirdetik nagyméltóságod jótékonyágát a kalocsai mindkét nemű szegény és árva gyermekek, a szerencsétlen tébolyultak és betegek számára emelt és nagy áldozatokkal fentartott jótékony intézetek.

Mindezen — bár nagyméltóságod állásából kifolyólag szorososan felekezeti keretben, de egyszersmind általános emberiségi és közművelődési érdekekben is működő nagyszerű intézkedések, gondoskodások és áldozatok önmaguk fenn hirdetik az intézkedő, gondozó és áldozónak fenkölt lelkületét, s midőn én mindezekhez méltó elismerésemet s kiváló méltánylatomat csatolom, nem tartózkodom annak őszinte kifejezésétől sem, hogy nagyméltóságodnak saját hivatása és hatáskörében tett ama bölcs és sikeres intézkedéseit s csak érintett nemes áldozatait az egész haza és a magyar nemzet őszinte tisztelete kíséri s az élő nemzedék nagyméltóságod nevét tisztelettel és hálával fogja átadni az utókoroknak is.

Fogadja nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilváníását.

Budapest, 1876. jan. 7-én.

TÁRCA.

A gyermekhalálózásról hazánkban.

(Folytatása és vége.)

Még nagyobb pusztítást visz végbe a gyermekek között a hiányos táplálás.

Életének első évében 6—7 hüvelyknyit nő a gyermek s testsúlyát ugyanazon idő alatt majdnem kétszeresíti. Ezen gyors fejlődéshez azonban arányban kell állani az okszerű s jó táplálásnak. Ha pedig az anya, kinek emlőiből ömlik az

életnedv, elégtelenül táplálkozik, vagy kenyerének kényszerű megkeresése céljából az anyatej képződésére szükségelt tápanyagot a munkavégzésben fogyasztja el, vagy kedvezőtlen viszonyok folytán kedélye nyugtalanított, felindulásoktól zaklatott s e miatt a tej-mirigyek elválasztása a rendestől eltérő: úgy a gyermek hátramarad fejlődésében s nem gyéren sorvadásba esik. A három első élethő, mint a leggyengébb kor, mely a leggondosabb gyámolítást követeli, egyszersemind azon idő, melyben a legtöbb inségben nyomorkodó gyermek kimullik. A házasságon kívüli gyermekek nagyjából még az első élethő beteltét sem érik el, gyengeségök nem bírván el azon megvető bánásmódot, melylyel a társadalom igazságtalansága s az anya szégyene őket illeti.

Az anyatej nélkül táplált gyermekek nem kis számban az árult tejnek esnek áldozatul. Városokban különösen, hol nyorvágypól a legfontosabb gyermek-eledelt meghamisítják, a kisdetek emésztő szerveik gyengülése, majd megbetegedése folytán dőlnek sirba.

A második évben rendszeren $3\frac{1}{2}$ hüvelyknyit növekedik a gyermek, a 3. évben 3, a 4. évben $2\frac{1}{2}$ hüvelyknyit. Ezen korban tehát nem kevésbé gondos táplálást követel a felserdülő sarjadék, mint életének első évében, miután a ki nem elégitő táp lételét szintén veszélyezteti. Azonban az egyoldalú, fehérnye szegény táplálkozás is — mint például nyáron gyümölcsessel s télen burgonyával — a gyermeket fejlődésében megakasztja s testét vízzel telítvén meg, ellentállási erélyét különösen járványos betegségek ellen megsemmisíti s görvélykórra, angol nyavalyára, nedves lakás hozzá járultával pedig vérveszélyre teszi hajlandóvá.

Az ember ugyan is s még nagyobb mérvben a gyermek, mivel ez nem csak hőfejlesztésre s munkavégzésre, egészben az anyagforgalom fenntartására, de szervezetének felépítésére is kíván táplálékot, ennek csak összetett minősége mellett állhat fenn. A tej, mint példányképe ezen tápszernak, magában foglalja mindazon anyagokat, melyekből testszöveink alkotvák, s ezek növekvésére ép úgy, mint hiányainak pótlására szolgálhatnak. Tartalmaz sajtadékot, mely a hus fehérnyéjével azonos s vér és izomképzésre alkalmas; továbbá vaját s cukrot, a zsir s lisztes eledelhez hasonlót s egyértékűt, melyek hőfejlesztésre képesek, s végül sókat, különösen phosphor-savas meszet, csontvázunk megalkotására, s vizet, mely mindezeket oldatban tartja, hogy a szövetnedvvel össze elegyithesse.

Ezen vegyületek akármelyikét sem nélkülözhetjük hosszabb ideig létünk komoly veszélyeztetése nélkül, s a gyermek még kevésbé képes hiányos táplálkozása következtében szervezetének rovására végbemenő gyors anyagforgalmát csak rövid ideig is kitartani.

A táplálás szemben tartása mellett a nevelés is azon hatányok közé tartozik, melyek a nemzedék életképességére befolyanak. A csecsemő tehetetlenségéhez mért gondozást követel, s elhanyagolást károsulás nélkül el nem bír. A gyermekre nézve fontos, vele a tisztaságot s rendtartást megkedveltetni, s a fizikai nevelés által oda törekedni, hogy izmai jól kifejlődjenek, mellkasa kitáguljon s testtartása egye-

nes legyen. Ezen tanok követése a szervezet ellentállási erejét fokozza, figyelembe nem vétele pedig a nemzedéket elkorcsosítja s betegségek irányában fogékonyabbá teszi.

Az eddig mondottakból az tűnik ki, hogy az aránytalan gyermekhalálozás a pauperizmussal függ össze s pedig a szellemi pauperizmussal ép úgy mint, az anyagival. Ez a társadalmi szervezet kifolyása s csak is a társadalom által orvosolható némileg.

De vannak még specialis társadalmi viszonyok, melyek a gyermekhalálozást elősegítik. Sok faluban a pór nép csak maga között házassodik, idegent csak kivételesen bocsátván körébe. Ily falvakban kis, keskeny termetű nőkre, kevés öregre, sok betegre s sok hülye s nyomorokra akadunk. A szaporodás egy postulatuma a személyek távoli rokonságában fekszik. Ugyanazon viszonyok között tartózkodók, ugyanazon életmóduak s vérrokonságban levők összeházassulása koros sarjadékot szül. Nem szaporaságokban szenvednek kárt, hanem ivadékok életerejében.

A házaspárok kora is nagy befolyású a gyermekek életrevalóságára. Igen fiatalok gyenge, habár nagyszámú ivadékok nemzenek, legtöbb esetben csak a temetők népesítésére; kifejlett koruk csekély számu, de erőteljes utóddal gazdagítják a társadalmat.

Végül, egészségügyi intézményünk hiányosságában rejlik egy oka rettentő gyermek-halálozásunknak. Az volna hivatva kerületenkint a kirívó halálozás okait kutatni, forrásait kideríteni, s a menyinyiben ügykörének s a tudománynak hatalmában áll, segítséget nyújtani, vagy orvoslást ajánlani. De hiába keressük nyomait oly intézkedéseknek, melyek ezt céloznák. Ugy látszik, egészségügyi intézményünk csak azért létezik, hogy azt mutassa, milyen ne legyen, ha célját elérni akarja. Biz' ideje volna már, hogy kormányunk az egészségügy rendezéséhez fogna.

Nem csekély az, mit ezzel elérni reménylünk. Az aránytalan gyermekhalálozásban a népnek az egész hazára elterülő betegsége nyilatkozik, mely reprodukcióját gátolja s nehezíti. Ily népbetegségnek gyógyítása kell hogy új erőre lobbantsa a nemzetet, munkaképességét nevelje, szellemi fogékonyágát fokozza s így a haza boldogításához hozzá járuljon.

„Misziói levelek.“

VII.

Braila, december 25. 1875.

Kemény, csikorgó hideggel köszönt be Romániába már a magyar karácsony is. Az ünnepet megelőzőt napon kimerítvén a hosszúság fáradtság, a mint Morpheus karjaiba dőltem: házi gazdám szép csendesen éjfél misére szökött, s csak reggel adhatá elő, mily mannával táplálja hiveit a brailai olasz barát. Izlelőül — ha eretnek tollam nem vet árnyat reá — bátorkodom bemutatni karácsony éji beszédét.

A testben megjelent isten személyéről elmélkedett az ünnepelt szónok. Művészi ecsettel színeztvén a különbséget, az istenember és a közönséges ember közt. Ugy látszik, hogy a természet harmadik országában is nagy jártassággal bír s

nem tapintatlanul kezeli thémáját. Mert azt csak nem hiszem, úgy mond, hogy nem tudjátok megkülönböztetni: „az ökröt a lóttól, a számartól, az öszvértől, a disznótól, juhtól, kecskétől!”

Hát nem bolondokat mond ez — kezdé a replikát egy atyafi. Le kell onnan ütni, hiszen részeg — vág bele egy másik. Hadd el barátom, a humánus Herder lelkével, szól a harmadik: „még szép tőle, hogy enynyit is tud magyarul.”

Igy legeltetik az olasz barátok Románia ege alatt az ur magyar nyáját. S fájdalom, hogy ily tanításokon tömve vannak a templomok, világos jelöl, hogy még ily szent ünnepeken is, csak anyagi élményeket kíván a sokaság. Panem et circenses!

Galac, december 26.

Küldetésemet, mint Brailán, úgy itt is végezve, siettem a ploesti vizsályok megszüntetésére.

Ploest, december 28.

Tartok tőle, hogy a Danaidák hordójába öntöm a vizet, midőn a ploestiekkel végezni kívánok. De istennek hála, fáradságom nem volt sikertelen. Mind a lelkész, mind a község minden ellenkezés nélkül foganatosíták az egyházi főhatóság utasításait. A lelkészi jogos követelést kielégítették. S mindaddig, míg újabb hivatalnokot nem kapnak, lakhelyén békében hagyták. Sőt a mit az iskolai mulasztásért lefoglaltak: ezt, mint értesültem, adakozás útján akarják pótolni.

Karácsony napja Pitesten.

Az 6 naptár szerint ünnepeltük e szent napot. S megvallom, hogy szebb ünnepe alig volt még életemnek, mint ez. Hogy előbbi levelem Pitestről — bár a rossz akarat most már ezt véli a legjobb fegyvernek ellenem — ily gyorsan bekövetkezett sikerre vezessen: álmodni is nagy dolog lett volna. Fölléptem a katedrúra. S épen midőn az alapigéket valék olvasandó: a pitești mester urak egy szerény virágkoszorút küldöttek be hozzám. Inasaik csinosan öltözve és tisztán kifésülködve három padot ültek tele, hogy lássam és elmondhassam a nyilvánosság előtt is, miszerint a pitești mesterek semmikép sem tartozhatnak megrovás alá. S vakmerőség volna felőlük azt irnom, a mi által a nagy világ őket is megítélhetné.

Nagyon jól van fiúk. Ha idévítőnk a gyermek seregét oly szépen kérte magához: csak lelki örömmel fogadhatlak benneteket én is. Vajha, tudnék hitet önteni belétek, melyre ha valahol s valakinek a világon, különösen a ti árva lelketeknek van leirhatlan szüksége. S vajha gazdáitok a helyett, hogy még e szent napon is Heródesre hallgatnának: módot és alkalmat nyujtsanak nekem, hogy így fogadjalak titeket minden vasárnap.

Vajha, magokba térjenek és kezet fogjanak velem, nem csak tüntetésből, hanem valósággal, egyházunk s nemzetiségünk szent ügyének támogatására: akkor még e csemete egyház is fel fog virágozni s a pitești kevés magyarságról nem lesz irva jeremiád. Akkor templomunk, iskolánk sajtóképi alapítójának, a néhai dr. Székely Károly méltó emlékezetének

legszebb hálával adózunk. S akkor én leszek az első, a ki a pitești mester urak előtt kalapot emelek. Nem azt mondom felőlük, hogy: „pozdorjává lesznek, melyet elfű a pusztának szele,” hanem azt, hogy: „pöröly lett belőlük, mely megrontja a kősziklát” — megtöri a kigyó a fejét.

Krajova, január 13. 1876.

Ki tudja, mi fog történni velünk ez új évben? Reményeink, a lélek e szivárvány képei, sorsunk lezajlott véseit jelzik-e, vagy elmulnak, mint feltűntek szebb napok derűje nélkül? Fölkeres-e a boldogság, mint Jézus a vámszedő hajlékát, vagy mardosó kin, vérző fájdalom készül újra berontani hozzánk? Mint a magyar nemzet testének szétszórt csontjai, vajjon öszszebb forradunk-e, vagy mint a kik fölött a megváltó szeme harmatozott: egymástól még messzibbre szórattunk; — egy szóval, én uram isten, élve maradunk-e, vagy meghalunk?

Ez alkalmi kérdésekre ott van a felelet, hol a pogányok doktora szent Pál apostol azt mondja; „Ha test szerint éltek, meghaltok; de ha a lélekkel a test cselekedeteit megöldöklitek, éltek.”

Miután e gazdag tartalmu igéket, főleg ez idegen földön élő véreink lelkébe láng betűkkel szeretném bevésni, hogy bárhová veti őket a sors: megmentve legyenek az istennek s a magyar nemzetnek, tehát itt csak azt jegyzem meg, hogy német atyánkfiai szentegyházába öszszegyűlt hitfeleink előtt így kezdém új évi tanításomat Krajován.

S miért nincs e szépen megindult gyülekezetben legalább is saját iskola- és imaházunk? Azért, mert a kiket fáradhatatlan elődöm nagy buzgósággal öszszeirt, azon tagokból most alig van három-négy, a többi cseléd, napszámos, szegény özvegy, ügye fogyott árva, kikre nézve az iskola lehetne legöszszekötőbb kapocs. De hol a tanító, a ki olyanoktól kívánná biztosítani subsistentiaját, kiket-magokat is biztosítani kellene? Szinte tartózkodva jelenek meg köztük, mert érzem és látom, hogy az Al-Dunánál, a száraz tettek Ézékiel prófétája, nem én, nem más, hanem csak is: az ingyen iskola lehet.

Tomka Károly.

KÜLÖNFÉLÉK.

= A budapesti lapok szombat óta gyászkeretben jelennek meg, s mondhatni, semmi egyebet sem közölnek, mint nagy hazánkfára, Deák Ferencre vonatkozó jelentéseket. Minden nap könyvek között olvassuk e nagy hasábokat s minden lapból olvassuk ugyanazon dolgokat, mintha megválni nem tudnánk, megválni nem akarnánk ama nagy fájdalomtól, melynek kínos nyomása alatt fakadnak szemünknek könyvei. Minden város, minden falu, az egész ország egy nagy halottas ház, s hazánkat e napokban csupa gyásznaplakja. Még a levegő is, mintha lelke volna, fagyos párával nyomja ezt a földet; a csillagos ég is, mintha szemmel nézne, felhő-fátyolt terit a sugár elébe. Gyászból és könyhullatásból áll e napokban Magyarországnak élete, holott ravatalon fekszik legkedvesebb és legnagyobb fia. — És e ravatalra elküldé a király királyi koszorút a legméjebb részvét nyilvánítása mellett. Koronáért koszorút. — És a ravatalnál megjelent a Budapesten időző királyné, ő is letette saját kezeivel koszorúját a nagy halott megfagyott szívére, letérdelt egy kis imazsamolyra és hat percig könyek között imádkozott annak lelki üdvéért, ki életében örködött a birodalom érdekei felett. E könyvek meg lesznek számlálva ott fenn az igazsá-

gos bíró előtt, s e könyvek áldással fognak visszatérni Magyarországra. Az országról nem is szükség beszélnünk, honnan mindenféle testületek küldöttségeket bocsátanak a fővárosba, hogy jelen legyenek az e hó 3-án végbe menendő temetési szertartáson. De a gyászban is örömmel írjuk le, hogy Deák Ferenc halála nem csupán a mi veszteségünk, Európa szive döbönt meg rá, és minden ország kormánya és minden népek sietnek lefizetni a kegyelet adóját ama nagy férfiú iránt, kinél nagyobbát a máj nap felmutatni, nem képes. Vigasztalásunkra szolgál a nagy veszteség feletti fájdalom, hogy a gyász minden egyebet háttérbe szorított, s e pillanatban a nagy világnak legtekintélyesebb része, a hol kultúra és civilizáció van, ma Bpesttel foglalkozik s könyvet hullat a mi veszteségünk felett. — Midőn lapunk megjelent, Deák Ferenc már Budapesten a kerépes-úti temetőben fog nyugodni: mi zárjuk emlékéit szivünkbe, élete példáját tartjuk lelki szemeink előtt s tehetségünkhöz képest kövessük lépteit az igazsághoz való ragaszkodásban és a hazaszeretetésben.

— „A magyarországi protestans egyházra vonatkozó összes országos törvények, történelmi, közjogi és gyakorlati jegyzetekkel.“ — Ily című mű jelent meg Budapesten, Tetty kiadásában Beöthy Zsigmondtól; ki tudvalevőleg legf. ítélőszéki bíró s a dunántúli helv. hitv. egyházkerület világi főjegyzője. A nagyérdemű szerző következőleg nyilatkozik művéről: A protestans egyházkerületekben, hol a közigazgatás autonómiája békekötéseken, s közjogi törvényeken alapszik, régi s megújított óhajtság volt összzegyűjtve birni ama törvényeket, melyek a történelem szomorú adatokkal terhelt fejleményeinek alapján, a protestansok közjogi helyzetét, s egyházuk független önkormányzatát megalkották. A törvények ily gyűjteménye bizonyára nélkülözhetlen könyv ugy a kerületek, megyék és egyházak tanácsa asztalain, mint a lolkészek s az egyházi közigazgatásba tényleges befolyással bíró laikusok kezében is. Régi tanulmányaim folytán s hosszú egyházi hivataloskodásom gyakorlatából ily könyvet bocsátottam közre, mely a törvényeknek 1523-tól kezdve történelmi rendben közlött sorozatát, egy kis codexét foglalja magában közjogi s gyakorlati jegyzetekkel világítva, hogy az a közélet szükségleteiben haszonvehető kézi könyvül is szolgáljon. Két részből áll. Egyik rész az evang. egyházat, mint ilyet közjogi tekintetben illető országos törvényeket tartalmazza; a másik rész pedig azon törvényeket ismerteti, melyek a közélet társadalmi kapcsában álló hazai polgárokat valláskülönbőség nélkül illetik azon a téren, melyen az egyházak és iskolák, vagy ezek hivatalos közgei működnek.

— Egy új orosz hitfelekezet. Oroszországban igen érdekes új hitfelekezetnek jöttek nyomára, melynek követői „montanok“-nak neveztetnek s főképen a szanatovi kormánykerületben élnek. A montánok tanai a szélső cynismus és babonáság igen furcsa vegyülékéből állanak. Az új hitfelekezetnek megvan a maga élő szentlelke, élő Krisztusa, élő boldogságos szüze és élő tizenkét apostola. Ide vonatkozólag egy orosz lap igen érdekes és kimerítő adatokat közöl. Ezek nyomán a most említett szentek a hívők rovására élnek s mindenikök igen pontosan kijelölt hatáskörben működik, követelve a hívőktől feltétlen engedelmisséget és anyagi áldozatokat. A felekezet feje a Krisztus; ez ad hitoktatást vagy közvetlenül vagy közvetett módon; ő értelmezi a szentírást s a házasságra vonatkozólag nem ismer rokonságot, utalva az első ember pár korára, a midőn édes testvérek léptek egymással házassági viszonyba; ő osztogat bünbocsánatot s miután az általa hívőket folytonos félelemben tartja, bünbocsánati hatalma gazdag emberré teszi őt. A montánoknál több boldogságos szűz, de csak egy szentlelke van, s ez utóbbi

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

nak hatásköre a boldogságos szűzek látogatására szorítkozik. Azon hitközség, mely saját boldogságos szűzzel akar birni, a Krisztustól nyert engedély után, ezen állomásra a legszebb szűz leányt jelöli ki s a szentlelke illő fogadtatására egy apostol által készítetteti elő. A megjelölt napon jön a községbe a szentlelke s evés és ivás után őt a hívők a jövődő istenanyjával zárják el. Másnap reggel elővezetik a leányt fehér öltözetben, énekelnek neki s üdvözlik mint boldogságos szűzet, az apostolok kezeit és arcát, a közönséges hivek pedig lábait csókolják. A szent lélek látogatásából netalán keletkezett magzat a hatodik hónapban elhajtatik. Hasonló módon, de már a szokásos ceremónia nélkül látogatja időről-időre a szentlelke a többi montán boldogságos szűzeket is, kik erről azonnal értesítik a hiveket s új parancsolatokat adnak ki. Azon istenanya (bogorodica), kit a szentlelke leggyakrabban látogat meg, legnagyobb tiszteletben részesítetik a hitfelekezetbeliek által; ilyenhez mennek a hivek leginkább tanácsot kérni, ajándékokat adni, melyeket a szent szűz a szentlelekkel a látogatási kegyelet és következőleg a köztisztelet elvesztésének terhe alatt megosztani kénytelen. A hivek a Krisztustól csak különös esetekben, rendszerint pedig a boldogságos szűzektől és az apostoloktól nyernek hitoktatást.

— A magyar hirlapirodalom 1876. elején. Szinyey József a „Vasárnapi Ujság“ legutóbbi számában hirlapirodalmunk számarányát 1875. és 1876. elején következő kimutatásban tünteti föl:

	1875. elején	1876. elején.
I. Politikai napilapok	17	13—4
II. Politikai hetilapok	25	27+2
III. Vegyes tartalmu képes lapok	2	2
IV. Egyházi és iskolai lapok	22	22
V. Szépirodalmi és vegyes tartalmu lapok	11	11
VI. Humorisztikus lapok	6	6
VII. Szaklapok	46	44—2
VIII. Vidéki lapok (nem politikai tartalommal)	48	50+2
IX. Hirdetési lapok	5	4—1
X. Folyóiratok	49	50+1
XI. Vegyes melléklapok	15	11—4
Összesen	246	240—6

Érdekes az is, a mit hirlapirodalmunk történelmi statisztikájáról közöl, mely szerint az első magyar hirlap 1770. jan. 1-én jelent meg Pozsonyban (Ráth Mátyás „Magyar Hirmondó“-ja.) Budapesten 1806. jul. 2-án indult meg az első magyar hirlap („Hazai Tudósítások“, szerk. Kulcsár István.) 1830-ban 10 magyar hirlap és folyóirat jelent meg. 1840. elején 26 magyar lap volt hazánkban. 1847-ben 33, 1848—49-ben 80 magyar hirlap jelent meg. 1850. elején 9 lap adatott ki magyar nyelven. 1854. mártius 5-dikén, mikor a „Vasárnapi Ujság“ megindult, ezzel együtt 20 magyar hirlap és folyóirat jelent meg. 1861. elején 52. 1862. elején 65, 1863. elején 81, 1864. elején 70, 1865. elején 75, 1866. elején 81, 1867. elején 80, 1868. elején 140. 1869. elején 163, 1870. elején 146, 1871. elején 164, 1872. elején 198, 1873. elején 201, 1874. elején 208, 1875. elején 246, 1876. elején 240 hirlap és folyóirat jelent meg magyar nyelven. Ezenkívül megjelenik német nyelven 71, (1875. elején 78); szláv nyelven 30, (1875-ben 30); román nyelven 12, (1875-ben 12); héber nyelven 1, (1875-ben 1); olasz nyelven 1, (1875-ben 2); összesen 121, (1875-ben 123). Ez idő szerint tehát a magyar korona területén megjelenik összesen 361 hirlap és folyóirat.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, FEBRUÁR 10. 1876.

267—6. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

„Theol. fakultásunk Kolozsvártt.“

E cím alatt nyitottunk állandó rovatot lapunk folyó évi 2-ik számában, a hol közölni akarunk minden véleményt, mely e nemes törekvés érdekében felmerül. Örvendünk, hogy most a „Pesti Napló,“ tehát a legtekintélyesebb magyar lap hasábjairól vehetjük át az alábbi nyilatkozatot egy oly férfiutól, ki elég független, hogy gondolatait leplezetlenül elmondja, s elég tekintélyes, hogy szava meggyőzőleg hasson azokra, kik eszmék szolgálatában állnak s nem személyes érdek-politikát űznek és gyűlölködnek. Ime, itt következik maga a cikk.

„Egy protestáns theologiai fakultás terve.“

Az erdélyi reform. egyházkerületet, sőt az összes magyarországi protestáns világot egy eszme foglalkoztatja egy idő óta, mely immár az egész Magyarország figyelmében is, egy pillanatra legalább, helyet kér magának, bármennyire is el legyen az még nagyobb fontosságú érdekek által foglalva. Ez eszme, egy theologiai fakultásnak a kolozsvári tudomány-egyetemen, vagy a mellett s azzal kapcsolatban célbavett felállítása s szervezése.

Kevés évekkel ezelőtt még az összes közoktatás felekezeti ügynek tekintetett. Az 1848-iki törvényhozás helyezte először a budapesti egyetemet a vallás- és közoktatási miniszter hatósága alá s mondotta ki ezzel, hogy az addig kath. egyetem tulajdonkép állami intézet. De a 48-ki törvényeket csakhamar ismét elnapolta az idő, s az egyetem kathol. jellege újra előtérbe lépett. Még ma sincs végkép eldöntve, mennyiben kathol. s mennyiben állami intézet az. A népoktatás terén az első határozott lépés az 1868-iki XXXVIII. t. c., mely a népoktatás ügyét csak megengedőleg hagyta felekezeti kézben, de a községi s állami népiskola intézményét is létrehozta. Hasonlóképp az előbb szintén csak felekezeti jellegű közp-tanodák s jogakadémiák mellé állami jellegűek is állítottak.

Maga a hitoktatás minden fokozaton a felekezetek kezében hagyatott ugyan — s ez a dolog természetében fekszik; — de az állam arra is kiterjesztette a maga gondját. Nem csak kötelezővé tette azt, s a felekezeteknek az arról való gondoskodást a népoktatási- és a középtanodákban, hanem tovább is terjesztette az iránti érdeklődő figyelmét. Egy időben komolyan tárgyaltatott a kérdés, hogy a budapesti egyetemen, a kath. theologiai fakultás mellett, — épen az egyetem nem kizárólag kath. jellege szempontjából — protestáns és görög-keleti theol. fakultások is állittassanak. S nem rég voltunk tanui az általános és rendkívüli érdeklődésnek, mely egy zsidó rabbi-seminariumnak, az állam kezelése alatt álló izr. iskolaalaptól leendő felállítását, mint egyetemes érdekű kulturai kérdést kísérte.

Nem vonhatja kétségbe senki a felekezetek feltétlen jogát, hogy lelkészeiket maguk képezzék, vizsgálják meg s állítsák hivatalba. S hogy ennél fogva hittani és lelkész-képző intézetek felállítása, fentartása és szabályozása első sorban a felekezetek joga és kötelessége.

De szintoly kevéssé vonhatjuk ma már kétségbe azt is, hogy a theologia is tudomány s a felekezeti kereten kívül a tudomány általános szempontjai alá esik. Nem csak azért, mert alap- és segédtudományai: a bölcsészet, a nyelvészet és a történelem-tudományok a legszorosabb értelemben, hanem azért is, mert maguk a hittani spekulációk is az emberi ész azon általános törvényeit követik, a melyeknek a többi tudományokban való vizsgálódások és következtetések alá vannak vetve. E tételt a kijelentésnek, mint a vallás egyik lényeges alapjának szempontjából sem lehet megtámadni. — Mert magának a kijelentésnek, ha nem is tartalmi, de legalább formai része, annak eldöntése: vajjon kijelentés-e, a mi annak mondatik, az emberi ész kritikája alá esik, ugyanazon törvények szerint, melyek a történeti, s bölcsészeti kritikában általában érvényesek.

De nincs itt helyén theologiai, sőt általában tudomány-elméleti vitatkozásokba is bocsátkozni. Tény az, hogy ma már a hitoktatás, sőt a felsőbb theologiai s lelkész-képzés sem tekinthető kizárólag felekezeti ügynek, melyre nézve az államnak nem csak főfelügyeleti, de bizonyos mértékben intézkedési joga s kötelessége is ne volna. S épen azért részemről soha sem osztottam abban a nézetben, hogy a budapesti tudomány egyetemen a r. kath. theologiai kart meg kellene szüntetni, mely nézet két — véleményem szerint egyiránt téves — alapból indult ki: egyikből abból, hogy a theologia nem tudomány, s így nincs helye a tudomány egyetemen; másikból abból, hogy a hittanítás kizárólag a felekezetek dolga levén, az egyetem, mint állami intézet nem foglalkozhatik azzal. Az elsőre nézve elmondtam nézetemet. A másodikra, megengedve, hogy a lelkész-képzés s lelkészi jogositványok kiadása a felekezetek jogköréhez tartozik, nem kell elfelednünk, hogy a theológiának, mint tudománynak, önálló miveltése sokkal inkább biztosítva van az egyetemen, épen mert állami intézet, mint a felekezetek kezében s a konfessióktól mereven kötött felekezeti semináriumokon. Ám vessék a lelkészeket vizsgák alá a felekezetek, ám járassák velök saját szemináriumi kursusaikat, — de nem tagadhatják meg tőlük a jogot, hogy a ki a theológiát, a szemináriumi körön túl, mint tudományt is akarja tanulmányozni és művelni, ezt valamely egyetemen tehesse, a mint-hogy épen a protestáns lelkészjelöltek jobbjai e célból kezdettől fogva mentek s folyást mennek külföldi (német, angol, hollandi stb.) egyetemekre, mivel itthon protestáns theologiai fakultást nem találtak.

Mig egyetlen egyetemünk volt a pesti, addig csak arról lehetett szó, ennek r. kath. theologiai fakultása mellé protestánst is állítani, vagy amazt is eltörölni. A kérdés ez utóbbi megoldását soha sem helyeselttem, s ma sem helyeselném. Ma, a kolozsvári egyetem is fel levén állítva, a kérdés új stádiumba lépett, s egy harmadik megoldást is enged. S ez az: meghagyni a budapesti egyetemen a r. kath. theologiai fakultást és Kolozsvárt állítani föl a protestánst. Erdély, a vallásszabadság és a vallások egyenlőségének klaszszikus földje, az iskola-alapító Bethlen Gáborok és Rákócyak hazája: a legalkalmasabb, legkedvezőbb talaj erre.

Pár évvel ezelőtt merült föl az erdélyi reform. anyaszentegyház kebelében a terv: a nagy-enyedi Bethlen-kollegiumból kiszakítani a theologiai tanfo-

lyamot, a lelkészképzést, s azt egyszerűen átplántálni Kolozsvárra. A terv mellett kétség kívül nyomós argumentumok hozattak föl. A püspök (superintendens) székhelye (mondák) Kolozsvárt van, s így közvetlenül gyakorolhatja (tiszte szerint) az ellenőrző, irányzó és vezérlő befolyást a lelkészképzésre. Kolozsvár Erdély legnépesebb, legműveltebb városa, hol egyetem, muzeum, könyvtárak s a műveltség számos eszközei levén, a theologusoknak több alkalma van, a szorosan lecke tanulmányok mellett, szélesb körű és modern képzettséget nyerni. Mindamellett sem tudtam e tervvel kibékülni soha.

Ellenszenvem oka nem csak szivemben volt, mert testileg is Enyednek, szellemileg pedig az ottani Bethlen-kollegiumnak levén szülötte, mint egy édes anyám s felnevelő dajkám elleni merényletnek tetszett előttem a terv; hanem inkább abban, mert a meglevőt egy új berendezés esélyeinek kitenni, nem óhajtottam, s mert mindig azon meggyőződésben voltam, hogy a tisztán felekezeti szemináriumokra a felekezeteknek szükségök van, s azoknak kisebb városokban, több okból, jobb helyök van.

De midőn e terv, abban az alakban, a helyett, hogy általános helyesléssel találkozott volna, az ellenszenvek egész viharát költötte föl, annál nagyobb örömmel üdvözöltem azt új alakjában, mely e kifejezésben öltött konkrét alakot: egy önálló protestáns theologiai fakultást állítani föl Kolozsvárt az ottani tudomány-egyetemmel összeköttetésben. Sulyt fektetek ez utolsó szóra. Mert az, hogy Kolozsvárt tudomány-egyetem van, s ugyancsak Kolozsvárt állítatnék föl a helvét hitvallásuak egy theologiai intézete, még egy általában nem foglalja azt is magában, hogy ez utóbbinak hallgatói az egyetem szellemi hasznában is részesülnének. Ezt csak az biztosítja, ha a két intézet összeköttetésbe hozatik egymással, vagy is, ha a theologia hallgatói a bölcsészeti és történelmi előadásokat az egyetemen hallgatják annak tanáraitól, s így az egyetem polgáraivá válnak.

A kolozsvári tudomány-egyetemmel kapcsolatban felállítandó ev. reform. theologiai fakultás s egyszersmind tanárképezde tervezetét, egy, az 1875-diki egyházkerületi közgyűlés által az enyedi theologicum sem. áthelyezése iránt tett (de el nem fogadott) indítvány alkalmából vélemény adásra kiküldött bizottság ülésében, mint annak egyik tagja, Szász Domokos kolozsvári lelkész terjesztette elő, s tervezetét külön

fűzetben is közrebocsátotta. Az a vérségi viszony, melyben az előterjesztővel állok, nem gátolhat engem abban, hogy tervezetéről a nyilvánosság előtt, nyílt sisakkal, minden netaláni félreértésekkel szembeszállva, ne nyilatkozzam; mint nem gátolt annak idejében, hogy első tervét, az enyedi theologikum sem. áthelyezését, nem pártoltam. Ily dolgokat csak a földhez ragadt kislelkűség foghat fel személyes szempontból s határozhatja el irányukban kicsinyes, vagy épen önző érdekből magát. Én ez eszmét életre valónak, olyannak tartom, melynek — ha kivitele elé ma akadályok gördülnek is — jövője van; s e meggyőződésem kimondásában nem gátolhat meg az, ha a terv netaláni ellenzőtől személyes indokok föltevésével gyanusíthatnám.

Ugy van, az eszmének jövője van. Közel van az idő, midőn a felekezeteknek zárkózottságukból ki kell lépniök, midőn meg kell szünniök félni a világosságtól s a külvilág érintésétől; midőn a tudományos vizsgálódás, az igazság keresésének őszintesége s elítéletektől és előfeltételektől ment volta — minden tudományos siker e mellözhetetlen alapfeltétele — kell, hogy nálók is a tudomány művelésének s általában minden haladás legbiztosabb, sőt egyedül biztos eszközének ismertessék el. Részemről a theológiát tudománynak tartom, s művelésének ugyanazon törvényeit ismerem el, mint minden más tudománynak; de hogy ez eszményem felőle valósulhasson, szükség azon eszközökhöz nyulnia, melyeket minden más tudomány elfogad, szükség a történelmi és bölcsészeti kritika szövéténekével keresnie az igazságot. Nem lehet más logikája, mint az emberi gondolkodás általános törvényeiben gyökerező. Épen azért, a lelkészi képzés felekezeti esetlegességei mellett — melyekre nézve a felekezeti konfessióknak és szervezeteknek minden jogát elismerem — szükséges magának a theológiának, mint tudománynak, oly szabad művelését biztosítani, mint követeljük a történelemnek és a philosophiának, melyek azelőtt (s nem oly rég) szintén a felekezeti felfogás ancillái voltak, a mit már ma csak megkísérteni is épen olyan nevetséges, mint vakmerő törekvés volna.

A Szász Domokos tervezete (melynek részleteibe, indokolása s fejtegetései bővebb ismertetésébe egy politikai hirlap sokkép igénybe vett terén, s egyetlen cikk keretében nem bocsátkozhatom, a helyett magát a fentebb említett előterjesztést ajánlom az érdeklődők becses figyelmébe) e tekintetben teljesen a kor

szinvinonán áll, sőt valóságos kor-követelmény. Azért azt hiszem, megvalósításának el is jött az ideje. S ha ezt valaki tagadná is, azt nem fogja tagadhatni, hogy valósulása csak az idő kérdése s jövője, és pedig rövid időn eljövendő jövője van.

Hogy „idő kérdése,“ az is csak az anyagi eszközök már most meglétének, vagy meg nem létének a kérdése tulajdonképen. S meg kell vallani, hogy e tekintetben az aggályok, sőt a kételyek is indokoltnak látszanak. Ha ez intézmény felállítása a magán-adakozásoktól s alapítványoktól függ, ha a legközelebb érdekelttektől, Erdély — vagy akár egész Magyarország — magyar protestánsaitól várja a megteremtő igét: kérdenünk kell, hol vannak azok ma, a kik a szükséges mértékben áldozni képesek is, készek is egy magasabb közművelődési, egy tudományos célért? Hol vannak a Bethlen Gáborok, kik fejedelmi vagyonnal és a mi több: fejedelmi szízzel, iskolákat alapítanak? Tudjuk, hogy vannak — s van jelesen az erdélyi reformátusoknak Mikó Imrējök, Kún Kocsárdjok, kik tehettek is, tettek is, tesznek is, a közművelődés és tudomány érdekéken nagy áldozatokat; de meg kell vallani, hogy az idők ilyesmire ma kevésbé alkalmasak, mint valaha. Mikor Török Pál, egy szerencsésen megválasztott pillanatban (s ebben fekszik a bölcsesség!) a pesti reform. főiskolát megalapította: a nemzeti és vallási visszahatás kedvezett tervének, még sokkal inkább, mint az ország s egyesek anyagi helyzete, bár az is jobb volt, mint ma. De mi kedvez a Szász Domokos kezdeményének ma? Pedig még az ő számítása szerint is, — melyben pedig alig ha mindent az utolsó szükségletig számba vett, — egyszer mindenkorra (épület s első berendezésre) 35,000 frt, miután az intézet fentartására évi 12,500 frt, vagy ennek (8 % melletti) tőkője 156,250 frt, vagyis összesen közel 200,000 frt tőke kívántatnék. Honnan venni azt elő e pillanatban, vagy aránylag rövid idő alatt? A terv Achilles-sarka tehát, kétségkívül, az anyagi oldalon van.

Az egyéni áldozatkészség kétségkívül tehet ha nem is nagyon sokat, valamit. „Az egyéni áldozatkészségen kívül“ — írja a fentebb érintett előterjesztés — „jelezhetnék még más forrásokat is, melyek egy protestáns fakultás fölállítása javára értékesíthetők. Ilyen lehet pl. a kameratikum megváltása címén a kormányval eszközöndő egyezkedés, melyről azonban ez alkalommal bővebben szólanom, tiltja az

eszélyesség.“ — Nekem e részben állásom még nagyobb tartózkodást ajánl s diskreciót tesz kötelelességgemmé. Annyit azonban mondhatok, hogy e címen mind az erdélyi anyaszentegyház, mind a debreceni kollegium, még a nemzeti fejedelmek korából származó adománylevelek alapján, bizonyos követeléseket támasztottak a kincstárral szemben, melyek esetleg per tárgyát is képezhetik, de viszont méltányos kiegyezésre is vezethetnek. A debreceni kollegium e címen, jogakadémiájának a kor színvonalára emelhetése végett indított tárgyalást; az erdélyi református status pedig ugyanazon jogalapon az egyetemi theologiai fakultás felállítását tűzhetné ki célul. Teendie s minő sikerrel? nem tudom. De egyéni nézetemet tartózkodás nélkül kifejezhetem, hogy szemben a kath. theologiai fakultásnak a budapesti kir. tud. egyetemen fennállásával, a legtermészetesebbnek látszik előttem: a kolozsvári egyetemen viszont egy protestáns theologiai fakultás felállítását, illetőleg egy ilyennek az állam által is anyagi támogatásban részesítetését kívánni. Az állam — nem is említve a felekezetek egyenjogúságának méltányos s igazságos tekinteteit — saját érdekében is tenne, ha a kolozsvári egyetemnek a negyedik karral is kiegészítéséhez segédkezet nyujtana; s hogy e negyedik kar Kolozsvárt nem lehetne más, mint protestáns theologiai, azt hosszasan bizonyítani sem kell.

Hogy a kormány ezzel nem csak az erdélyi, hanem az összes magyar protestánsoknak, s így a nemzet egy mindenestre tekintélyes részének tenne szolgálatot: erős meggyőződésem. Mert az egész magyar protestantismusnak legmagasabb érdekei közé tartozik, hogy egyetemi theologiai fakultása legyen, hogy leendő lelkészei s tanárai e végből külföldi egyetemek látogatására ne kényszerüljenek. S hogy annak létrejöttét elősegitse: az önmaga iránti köteleltsége; hogy annak helyül Kolozsvárt jelölje ki: azzal a magyarországi protestantismus tartozik Erdélynek, a Bocskaiak, Bethlenek és Báthoriak hazájának, mely századokon át védbástyája volt a magyar protestantismusnak. Egy magyar protestáns teljes egyetem felállítása meghaladja erőnket felekezetül is, országul is. De nem haladja meg: egy meglevő egyetemen egy protestáns theologiai kar felállítása. S ez az, a mit igazságosnak, szükségesnek és kivihetőnek tartok; a mire a magyar protestánsoknak egyénenkint és felekezetül áldozni, a minek sikerültét az országnak is támogatni kell; — s e meggyőződés-

ben üdvözlöm teljes szívemből a kolozsvári tervet: egy protestáns theologiai karnak az ottani egyetemmel kapcsolatban felállítását.

Szász Károly.

Viszszautasítás.

Az „Egyházi Szemle“ idej első kettős füzetében, a „Belföldi Szemle“ rovata alatt, névtelenül, minden szerkesztői megjegyzés nélkül és így a szerkesztő nézeteit tolmácsoló egy cikkecske jelent meg az erdélyi ref. egyh. kerület kamerátikumai ügyében, nmgl. gróf Mikó Imre egyház kerületi főgondnok ur által, mult évi karácsony 3-ad napjára Kolozsvárra összehívott értekezletről. Miután a cikkecskében rólam és eljárásamról elferdített és alaptalan nyilatkozatok foglaltatnak, erkölcsileg kötelezve érzem magamat a nyilatkozat tételre, és pedig egyenesen Kovács Albert urhoz, az „Egyházi Szemle“ szerkesztőjéhez, a pesti ref. papnöveldeknél a theol. moralis tanárához intézve szavaimat, miután a névtelen cikk közreadásával solidaris felelősséget vállalt az előtte ismeretes íróval a közlemény tartalma és állításai iránt.

A cikkecske első fele historiai esmertetését adja a kameratikumok ügyének, s bár néhány téves állítás közbe csúsztatása (mintha az állam és az egyház között pör folyt volna, mintha egy kő-só mostani megváltási ára 10 kr volna, stb.) némi tájékozatlanságot akar elárulni az író részéről, mindazonáltal oly specialis adatokra történik az érdekelt egyházak és testületek életéből hivatkozás, melyeket csak a központi kormányzat közvetlen közelében álló egyén szolgáltatott s így egy csepp fejtörésben sem kerülhet, kitalálni, hogy ki az a tisztességes atyafi, a ki krokodil-könyeket sir a felett, hogy „méltányosabb megváltást — a magyar felelős kormánytól sem tudtunk nyerni,“ de a ki azért épen nem átalja, személyes gyűlölködésének kielégítést még a méltányosabb megváltás árán is megkísérteni. A ki az erdélyrészi egyházi ügyek történetét az utóbbi évekből, csak távolról is ösmeri: egyszerre tisztába jöhet a felől, hogy minő bujkálással van itt ismét dolgunk.

Hogy az érdekelt testületek száján jónak és tisztességes dolognak tartja az író olyan mézes-madzagot huzni végig, melyről épen az tudhatja legbizonyosabban, hogy csak ámitás, a ki olyan jól ismeri e sérelmes ügy históriáját, mint a cikkező: azt ítélje meg ő maga és azok, kik elég együgyűeknek tekintetnek általa arra, hogy ily könnyű szerrel is elámithatók. Hanem, az már az író erkölcsi süyedésének meglehetősen mértékét tanusítja, midőn a cikk második felében föltálat koholmányait, ferdítéseit és ráfogásait, nem csak hogy olyan egyén referádájára alapítja, a ki a nmlgú gróf Mikó Imre urnál báró Bánffy Albert főgondnok, Nagy Péter püspök, Szász Domokos és dr. Kolozsvári Sándor közt folyt beszélgetés, mely az állandó ig. tanács bizalmas zárt értekezletének forgácsait a

hallgatás becsületbeli kötelezettségének elárulásával neki besugta, hanem ezeket még saját historia-hamisítási hajlamai szerint el is ferdíti, tóditja és nem bánja, ha a kultusminister ur — kivél, nota bene, soha a kameratikumok ügyében egyetlen szót sem váltottam — a méltányosabb megváltástól, hirlapi szó-szátyárságok által, el is idegenítetik; nem, ha Szász Károly, kultusministeri tanácsos ur — ki az egyház; akadémia, Kisfaludy-társaság, irodalom és nemzetiség munka terén talán szerzett anynyi becsületet, mint cikkiró és társai öszszesen — mesterségesen oly szinten tüntetetik föl, mint a ki állam-hivatalnok létére, felekezeti, vagy épen családi érdekek által engedi magát vezetetni; nem bánja, ha kameratikumaink évszázak óta sérelmes ügyét a kedvező megoldás kilátásától az útszélen fölszedett hirlélések kolportálásával kockára veti is: mit neki Hekuba és mi ő Hekubának, csak hogy azt a bizonyos rugást megadhassa a kolozsvári theol. fakultás eszméjének, ez eszmének, mely, úgy látszik, nem igen hagy aludni némelyeket.

Az is jellemző, hogy maga az író minden mondókáját hajlandó „csak a hir hazug szüleményeinek“ tekinteni, de elég becsületes ahhoz, hogy a „hir e hazug szüleményeit“ fölkapja, kicifrázza, megbővitse, sőt pozitív formába tényekül is árulja s az irántunk és ügyeink iránt amúgy is oly sok jó akaratot tanusító más felekezeteknek kezére szolgáltatassa, s minden erkölcsi érzetből eléggé kivetkőzött, hogy a mit ők tényképen tesznek — az ügyet magát személyi bosszújoknak föláldozván — azt galádul Szász Domokos t. barátom szájába adja, hogy „most már csak azért sem lesz a megváltásból semmi.“

Azok a „fillérek“ pedig, melyeket cikkiró szerint, „35 iskolától és egyháztól“ akarnak „elvenni,“ hogy Sz. D. „theologiája könyomatú tervét“ (!!) felépíteni lehessen — persze cikkiró és társai jól tudják, de számítanak reá, hogy a beporozott szemű olvasó nem tudja, hogy nincsenek sehol, évszázadok óta keressük, keressük, de meg nem találjuk, s így nem is fogjuk, mert vannak, úgy látszik, a kik közmunkálkodási impotenciájukat azzal akarják leplezni, hogy minden jóakatastu munkásnak gáncot vetnek; alattomos útakon álltató reményeket és híreket terjesztenek, hogy fent és alant egyiránt útját vághassák az eredmények és saját éjszakájokat általánossá tehessék az egyházban, s abban reménykednek, hogy e dicstelen törekvésükben számíthatnak egy az osztatlan tisztelet legmagasabb foka által körül sugárzott hatalmas kéz pártfogására; de reményükben csalódní fognak, mert még csekélységem is szerencsés birni épen azon nagy férfinak a fakultás ügyére vonatkozó kijelentését, hogy „nem szoktam egyebet írni, mint a mit érzek és gondolok“ (L. gr. Mikó Imre ő nműtségának Sz. D. által közlött levelét az általa közrebocsátott tervezetben.)

Nem érdektelen tény, továbbá, hogy ugyanakkor mindén az „Egyházi Szemle“ a nyilt, protestáns szellemhez annyira nem illő egér-utat bujkálja: a székelyföldi „Nemere“ január 12-dik számában ugyanazon toll, mely köztudomás

szerint mindig és mindig jegyezni szokott, néhol szó szerint ismétli magát, csak hogy a multjára méltán büszkélkedhető székely papságnak szemébe port hintsen s azt a fakultás eszméje ellen izgassa. A központi iroda tehát működik már, természetesen a szokott tisztességes eszközökkel. — Wir kenne unser Pappenheimer!

Még csak egyet. Az „Egyházi Szemle“ e „tudományos“ prot. folyóirat, mely előfizetési fölhívásaiban azt szokta mondani, hogy „teljes tárgyilagossággal igyekszünk olvasóinkat a bel- és külföldi egyházi és iskolai fontosabb események szintvonalán tartani,“ melynek szerkesztője, bel-munka-társai tanárok, tudományos tekintélyű férfiak, doctorok és lelkészek: nem mer nyiltan s a tárgy fontosságához mérten hozzá szólaní Szász Domokos röpiratához, melyet p. o. dr. Ballagi Mór „Prot. Lapja“, vagy dr. Révész Imre „Figyelmezője,“ egy Filó Lajos és mások figyelmökre és helyeslésökre méltattak — hanem fogja magát s egy alaptalan koholmányokkal és ferditésekkel telt cikkecskében perszifálja s azon olvasó közönség előtt, mely talán híret sem hallotta az egész ügynek úgy tünteti föl az egész dolgot, mintha Sz. D. kizárólag 3 tanárral akarna egy theol. fakultást be rendezni, egyetlen tanárral tanár-képezdét föntartani (bizonyosan nem olyat, melynek tanárai a tanár-képezdei tanárok tanárainak is beillenének, mint bizonyos opus egyik tanodánkat föltünteté) — s tehát öszszeférhetőnek tartja a „Tudományos folyóirat“ komolyságával, hogy egy szakkörébe vágó munkáról tudomást se vegyen, hanem így oroszba marva, vágjon hozzá s akkor is határozott ferdités alapján.

Ez az igazság „önzetlen, becsületes szolgálata“ egy prot. „tudományos“ folyóirat eljárása szerint! Ez az a „teljes tárgyilagosság,“ melylyel olvasóit igyekszik az egyházi és iskolai ügyek szintvonalán tartani!

Mindezeknek alapján engedje meg a szerkesztő, hogy e koholmányokból és ferditésekből, személyes bosszú és rossz akarat hatása alatt öszszetákkolt cikkecskét, mely egyházkerületünk ez oly vitalis kérdését áruló módra és hamis világításba helyezve, hurcolá piacra: részemről visszautasítam, iránta megvetésemet kifejezzem s mint az egyházkerület egyik igénytelen hivatalnoka, hazugnak deklaráljam, magától értetvén, hogy az ide vonatkozó pozitív tényeket, mint hivatalos ügyeket, becsületbeli kötelességemnek tartom, hallgatással mellőzni. Az árulás terére semmi vokációt nem érzek magamban, cikkirót követni.

Dr. Kolosvári Sándor
egyh. ker. igazgató tanácsos.

Az igazgató-tanács nagy üléséből.

Kolozsvártt, február 6-n, 1876.

Elnök: gr. Mikó Imre ő nműtsza. Jelenvoltak: főt. Nagy Péter, püspök, legid. gr. Bethlen János, Ince Mihály, dr. Kolosvári Sándor, dr. Kovács Ödön, Lészai Ferenc, Sárkány Ferenc, Szabó Ádám, Szász Béla, Szász Gerő és Bodor Antal, titkár.

1. Elnök ő nmlga helyéről felemelkedve, mély, fájdalomtól áthatottan hangsúlyozza azon megmérhetlen veszteséget, mely szeretett hazánk legjelesebbje, a haza bölcsének, Deák Ferencnek elhunytá miatt minden hazafi keblét oly érzékenyen sulytotta. A nagy halott multja a történelemé és sokkal eseménydusabb és nagyobb horderejű, sem hogy ő azt kellő világításba tüntethetné fel s a veszteség feletti fájdalom kifejezésére erőtlenek a szavak. A nemzet nagy halottja szívünkbe vésődött gyászának hogy külsőleg is méltó kifejezést adjunk, indítványozza: hogy egyházkerületünk minden egyházmegyéje központi helyén és minden püspöki vizsgálat álló egyházközségben, úgy minden főtanodánkban gyász isteni-tisztelet tartása határozottassék el. Az igazgató-tanács tagjai fennállva s mély megilletődéssel hallgatták végig hazánk nagy halottjáról fenkölt szellemben megemlékező elnök ő nmlga beszédét és az indítvány egyértelmű elfogadásával, a gyász isteni-tisztelet megtartása idejéül a tanodákia vonatkozólag f. évi mártius 25-ik, az egyh. megyék központi helyein és a püspöki egyh. községekre nézve ápril 2-ik napja tüzetik ki: miről az egyh. megyék, tanodák és püspöki vizsgálat alatt álló egyh. községek értesíttetnek.

2. Főt. Nagy Péter püspök aa. átteszi a nmlgu

kultuszminiszter ur leiratát, melyben fölhívja, hogy Deák Ferenc elhunyt nagy hazánkia emléke gyász-ünnepély által tanodáinkban ünnepeltessék meg. Fennebbi határozattal elintéztetett.

3. Dr. Kolozsvári Sándor ig. tanácsos megbízatása folytán benyújtja az egyházainktól és egyházi hivatalnokainktól elvont kamarai javadalmak folyóvá tétele végett a békés kiegyezés alajjául a nmlgu kultuszminiszter urhoz felterjesztendő felirat tervezetét s annak teljes befejezhető tekintetéből némi utasítást kér. A kívánt utasítás megadásával, az alapos szakismerettel szerkesztett felirat bővítésére s némi módosítására főt. Nagy Péter püspök aa. elnöklete alatt Ince Mihály és dr. Kolozsvári Sándor ig. tanácsos aa.-ból álló bizottság küldetik ki.

4. Főt. Nagy Péter püspök aa. elnöklete alatt kiküldött bizottság beadja az egyh. kerületi házi-pénztárra való adakozásra kibocsátandó felhívás és gyűjtőiv tervezetét. A tervezet teljtartalmulag elfogadtatik azon hozzáadással, hogy az adakozási célok között az egyh. kerületi közgyűlés által elsőrendű fontosságúnak ismert teljes központi theol. szeminárium felállítása is bevétetik s a további eljárásra szükséges intézkedések megtéttetnek.

B—r A—l.

TÁRCA.

A magyar methodika történetéből.

*Szönyi Nagy István. *)*

„Pa-ra-di-csom-ban.

Miért kell így syllabizáltatni:

Pé-a, Pa: er a ra; Para: dé i, di; Paradi: csé o em, csom; Paradicsom: bé a en, ban; Paradicsomban.

Oh nagy hijábalóság s keringő utvesztés!

— Tizenkét betűvel kimondhatod: miért kell hatvan-két betűvel vontatnod s a tanulót fárasztanod? ötven betűvel mondatsz többet véle, mint a menynyi az írásban tállatdik. Nem csuda, hogy a tanuló nehezen tanul és sokáig érkezik az olvasásra.“

E merész kárhoztatással itéli el Szönyi Nagy István a XVII-ik század methodikáját. Nem tagadhatjuk, bizonyos büszkeséggel irtuk le a fentebbi sorokat, s e büszkeségünk

*) Munkái: Martirok koronája. Kolozsvárt 8 r. 1675. Norinberga 1727.

Kegyes lélek vezéricsillaga. Patak. 12 r. 1687. Debrecen 1714.

Felvinci Sándor debreceni pap feletti halotti beszéd. Debrecen 4 r. 1686.

Magyar iskola, melynek mesterségével az okos és serény tanító, kiváltképen az idősbegek írásra, olvasásra XII. órák alatt megtaníthatja. Kolozsvárt, 8 r. 1695. A Sarkadi-Bartók-féle „Szatmár története.“ Ugyan e mű kiadását 1689-re teszi. Ha ez igaz, akkor az 1689-iki lenne az első s az előbbi a második kiadás. Legújabbban Toldinál a „Corp. Gramm“-ban.

Paradicsomi mulatság. 1690.

Örökélet koronája 8 r. 1700.

Tizenkét csillagok koronája 8 r. 1700.

nem az ultra patriotismus jogtalan kérdése, hanem a tudomány teljesen jogosult öröme és dicsekvése. Az a 16 számozatlan lapnyi „Magyar Oskola,“ melyből idézetünket vettük, méltó emléke a magyar ész egészséges, józan gondolkodásának s írójának örökre nevezetes helyet biztosít nem csak a magyar, de az európai methodika történetében is.

Toldy, midőn Lugossy, egykori debreceni tanár könyvtárában fenmaradt talán egyetlen példányból e kis művet újra kinyomatta, a hazafui öröm fellobogásával mutat rá e munka jelentőségére „módszertani tekintetben — ugymond — nevezetes kísérlet ez, különösen a szerző által sürgetett hangoztató módszernél fogva; s a tudományt — mondá ismét ő — nagyon érdeklő indokolása s az eszme szabatos keresztülvitele.“

E kis munka az írás-olvasás tanítását akarja reformálni, s a szerző szavaival élve „leginkább a tanítókat igazítja a tanításnak könnyű s egyenes útjára.“ Tehát vezérlő az, írva oly embertől, kit a gyakorlat vezetett ezekre az elvekre, s ki sokat hányatott hosszú életén keresztül, mindenütt apostolkodott azoknak terjesztése körül s bizonyosan sikerrel; legalább ezt gyaníttatják azon szavak, melyekkel könyvét befejezi; „Mi, — ugymond — ezt Isten kegyelméből megpróbáltuk, szép hasznát is láttuk.“

Szönyinél még a pedagogia, mint korában mindenütt, a theologia alárendelt része. Methodikai munkája vallásos elemekkel van vegyítve s olvasási gyakorlatokul az uri ima, apostoli hitforma, tiz parancsolat szolgálnak. A Luther-Melánchton Fibelje s nálunk a Dévay-féle krakkói ábc 1538-ból ugyanezt a példát mutatják s a protestánsoknál e szo-

kást nem csak Szőnyi, de különböző változatban csaknem minden protestáns abécé-író követte egészen a XIX-ik század közepéig. Pedagógiai tekintetben természetesen hibás fogás volt, de a hiba, mely azért ugyan hiba lenni meg nem szűnt, általánosan mindenkire kiterjedt.

A theologia különben Szőnyinél másként is oly központ volt, melyre munkásságának összes számai visszavezethetők valának. Minden ízében pap és buzgó reformatus, hitéért martiromságot szenvedő s ahoz rajongva ragaszkodó, nem csuda tehát, ha azért ajánlja a népnek az olvasás megtanulását is, hogy mily boldog lesz, ha olvasni megtanulva, „veszi bibliáját s valamenynyit akar, anynyit beszélget Mózes-sel, Dáviddal, akár melyikkel a próféták és apostolok, vagy az evangyelisták közül, sőt magával az istennel és az ur Jézus Krisztussal is.“ Mintha csak a szász reformátor hatalmas alakját, vagy a mi Dévaynkat hallaná az ember!

Azonban, a vallásos elemek csak jellemzik e kis munkát, de annak sava, borsá és nevezetessége másban áll. A hangoztatás elvének kimondása s e módszernek rendszeres, szabatos alkalmazása, ez az, mi e munkát mindenek felett kiemeli.

Jcketsamer Bálint, Luther kortársa, s egyike azoknak, kik a Karlstadt-féle képrombolásban részt vettek, a későbbi rothenburgi iskolamester már 1529. táján hirdette volna ezeket az elveket, de a zűrzavaros idők kezdeményezését feledésbe borították. Mindenesetre azt biztosan állíthatjuk, hogy Szőnyi az ő kísérleteiről semmit sem tudott. A Comenius módszeréről már inkább hallhatott valamit, miután azt Keresztury Pál is tovább fejlesztette, s ugyan ő nem csak az olvasás tanítását kezdte Comenius utasításához köpest a betűk hangjaival, hanem az olvasást és írást egyszerre tanította, de vajjon befolytak-e és mennyire e kísérletek Szőnyire, nem bírjuk meghatározni; a tény az, hogy e módszert Szőnyi gyakorolta nálunk először nyilvánosan (Kereszturynek magán u. n. aulikum kollegiuma volt a Rákócy fejedelmi udvarban) s ő irt ennek alkalmazására utasításokat s adott arra először vezérkönyvet.

Ugy Gedikke, mint Stephani, kikre a hangoztatási módszer feltalálását a németeknél vissza szokták vinni, jó száz esztendővel éltek Szőnyi után s így az ő dicsőségét kétségessé nem tehetik.

Szőnyi „Magyar oskolája“ tizenkét óra alatt akarja az olvasás megtanulását véghez vitetni, azonban mint mondja: „Ennek az oskolának a XII óráját nem akarom oly nyughatatlanul számlálni, hogy reggeli egy órától tizenkét óráig megkössed a tanulót .“, a tizenkét órán tehát tizenkét napot kell értenünk s még ezt az időt is megnyujthatta a tanító. A magánhangzók olvastatásán kezd, s tanítás alá fogja az:

I. órán az: a, e, i, o, u, s nyujtva az: á, é, i, ó, ú hangzókat; a

II. órán a: b, cs, cz, de, f-; a

III. a: g, h, k, l, m-; a

IV. az: n, p, r, s, sz-; az

V. a: t, ts, tz, z, j, v-; a

VI. „ a: gy, ly, ny, ty mássalhangzókat.

A VII. órán oly szótagokat olvastat, melyeknél elől és végül mássalhangzók állanak, a VIII-on oly egytagu szavakat, melyekben elől egy, végül két mássalhangzó van, vagy megfordítva; a XI-iken oly szavakat, melyekben elől három mássalhangzó van (idegen szavak); a X-iken olvastatja a miatyánkat, hiszekegyet, stb. a XI-iken az eddig tanultakat gyakoroltatja s a XII-iken átmegy a biblia olvastatására, mely előtte az olvasás megtanulásának a célja.

Ez a külső beosztás. A tanalakat maga Szőnyi így adja elő: „Ez a tanítás, táblán való mutogatás nélkül nem lehet. Egy jó öreg fekete táblát kell készíttetni, s fejér krétával mindent azon kell mutogatni és mihelyt a táblán csak egy betűt megmutatsz is, hogy megismerje a formájáról és nevééről, mindjárt azon egy betűt praxisra kell vinni. Fordítson — a miatyánkra stb. s valamenynyi olyan betűt talál, rendel mutogassa ki a többi közül.“

„A betűket táblára irván, mutogasd meg, mit különböznek formájukkal, de még elsőben nem kell őket nevezni.“

Tehát leirta a táblára a tanítás alá fogott betűt, megmutatta annak az alakját, a betű nevét egyelőre nem nevezve meg, azután kikerestette a megmutatott betűt a könyv utóljában levő vallásos olvasmányokból, majd összekötötte azt a már ismeretesekkel, továbbá a megtanultakat koronként ismételte s ez okból a tanulót anynyiszor a menyynyszer examenre fogta.

Mind a XII órán keresztül ad az olvasásra, szótagolásra vonatkozó szabályokat is. Természetesen, módszere még nem tökéletes, s a magánhangzókat a mássalhangzóktól ő is elkülönítve tanítja, de a mi fő: az elv ki van mondva s keresztülvive, a részletek javítása az utókor dolga. Példákkal jól el van látva s ezek közül egyet, melylyel az akkor uralkodó rendszert kárhoztatta el, tanulmányunk elején idéztünk, Szőnyi azonban nem csak elkárhoztatni tud, hanem a rossz helyett jót is bír ajánlani; hogy mit ajánlott láttuk. Tanmódját különben a következő szavakban fejezi ki: „Arra kell a tanulókat szoktatni, hogy a consonansokat meglátván, melyik vokalissal társalkodnak syllabicálás nélkül egyszer smint mondja ki a mellette levő maga vokalisával úgy a mint írva találja.“

Szőnyi olvasási tanmódját tehát ismerjük, hát irni, hogy tanított? Sajnos, hogy e kérdésre a „Magyar oskola“ nem ad feleletet. Szőnyi ugyan emliti, hogy e módszeren sokan nem csak olvasni, hanem irni is megtanultak, de bővebben nem szól a dologról.

Az eddigieken kívül jellemző vonás még Szőnyinél az is, hogy szerinte mindenkinek, kit isten az írás, olvasás jótéteményével megajándékozott, vallásos kötelessége, hogy másokat is e jóra megtanítson. Igyekszik azon is, hogy a nevelés mind általánosabb jellemet öltjön. A szentírásból bizonyítja, hogy az olvasás s az ez által szerzendő tanultság a nőknek is szükséges; sürgeti a nemzeti alapu, általános népnevelést s ettől várja hazája sorsa javulását. „Azt kérdeztőled“ — így szól — „szánod-e nemzetünk romlását? Egyik nagy oka ennek a köznépnek nagy tudatlansága. Maga Isten mondja Hos. 4. 6. Elvész az én népem, mert tudomány nél-

kül való. Nosza azért, szorgalmatossággal legyünk rajta: udvarokban, városokban, falukban, legyenek mindenütt magyar iskolák.“

Elég előrehaladt nézet abban a korban, mikor egész Európa a deák nyelvvel kinlódott!

Műve más helyén ismét a tanító-képzés szükségéről szól. „A tanítónak — úgy mond — magának kell először a tanításnak jó módját, könnyű és rövid útját szépen felvenni. Nagy mesterség, jól tanítani, könnyebb sokkal tanítani, mint jól tanítani: a munkát könnyebbíteni, útját rövidíteni s elméjét a tanulónak csudálatosképen segíti a tanító okossága.“

K.

(Vége következik.)

K Ü L Ö N F É L É K .

= Gr. Mikó Imre ő excellenciája méjjen meghatva emlékezett meg Deák Ferenc haláláról a febr. 6-án tartott igazg. tanácsi ülésben s kifejezést adott a gyásznak a vesztés felett, mely egész hazánkat érte. Indítványára elhatározott, hogy márc. 25-én a tanodák; april 2-án pedig az egyházkerület rendez — szokás szerint — minden egyházmegyében gyász-isteniszteletet nagy hazánkfia emlékezetére.

= Hazánk legnagyobb polgárának, Deák Ferencnek, Magyarország e hó 3-án megadta azt a végtiszteességet, melynél nagyobb szerűt nem csak Budapest, de Európa sem látott. Minden nemzet tudósítói megegyeznek abban, hogy a kegyeletes tisztelet e kifejezése páratlanul áll az ily nemű aktusok történetében és méltó volt minden tekintetben ahhoz, kinek neve elromolhatatlanul van bevésve nem csak hazánk történetébe, de a szabadságért és igazságért lelkesedni tudó minden népek emlékezetébe. Azt nem is kell emlitenünk, hogy a rom. kath. főpapság tömegesen vett részt a gyászszertartásban. A protestansok részéről jelen voltak Török Pál, Kún Bertalan, Papp Gábor püspökök, a tiszántúli egyházkerület képviselője, Hajnal Ábel esperes; a luth. egyházak részéről Geduly, sőt még a szebeni Teutsch is; az unit. egyházat képviselte helyettes püspök, Pap Mózes; ezeken kívül számos főtanoda képviseltette magát az ezerekre menő küldöttségek közt. Csupán az erdélyi ev. ref. egyházkerület nevét keressük hiában a küldöttségek között: mintha a háromezrezerre menő számból senki sem találkozott volna, ki személyes jelenlétével — hivatalosan — vegeyen részt a nemzet gyászában.

¶* A 15-ös bizottság f. hó 7-én tartott második s utolsó ülése folyamának főbb mozzanatairól, kötelességünknek tartjuk, t. olvasóinkat értesíteni. Első kérdés: a tárgyalás sorrendjének megállapítása volt. Fölmerült az a vélemény, hogy az előterjesztett két munkalat közül valamelyiket el kellene a részletes tárgyalás alapjául fogadni s aztán annak fonálán haladni végig. Zeyk Károly ur indítványára azonban a többség abban állapodott meg, hogy nem egyik, vagy másik tervezet, hanem a közgyűlés által föltett kérdések képezzék a tárgyalás kiindulási pontját s az egyes kérdéseknél mindkét tervezetnek azokra vonatkozó része a javaslattevők által olvastassék föl, vagy élő szóval adassék elő s a bizottság, a melyiket jobbnak tartja, azt emelje határozottá. Ennek folytán, a tanácskozás első tárgyalásán azon kérdés tüzett ki, hogy a felállítandó theol. intézet minő elvek szerint szervezendő? Az e feletti diskusszió az egész délelőtti ülést igénybe vette s végeredmény az lett, hogy a kötelezett és

nem kötelezett tantárgyaknak azon sorozata, mely a Szász D. tervezetében olvasható, csekély módosítással s illetőleg hozzáadással (bölcseleti erkölcsstan, aesthetika, a dognak története mint önálló tantárgy) elfogadtatott. Dr. Kovács Ödön indítványára kimondatott az is, hogy a tantárgyak rendszeres előadása mellett, azoknak egyes részeiből, speciális előadások is tartassanak az önkint ajánkozó kitünőbb ifjak számára, mint nem kötelezettek. A vizsgákra nézve kimondatott, hogy az egész éves tantárgyakból évenként csak egyszer, a félévesekből félévenként tartandók, s papi szigorlatra csak azok bocsáthatók, kik az összes kötelezett tantárgyakat abszolvták. A rendes tanárok számának minimuma ötben állapított meg. Következett a „mikor“ kérdése. Némi vita után, bizottság azon óhajának adott kifejezést, hogy a tervezett theol. intézet mentől hamarabb föllállítandó. A „hol“ és „minő alapokból“ kérdése együttesen tárgyalatott s igen élénk és érdekes vitára szolgált alkalmul. Gróf Bethlen János határozottan kimondani kívánta, hogy a fakultás Kolozsvárra állítandó fel, hol a theologusok az egyetemi előadások szellemi hasznait felekezeti megterhelése nélkül élvezhetik s így csak a szorosabb értelemben vett theol. tantárgyak tanszékeiről kell gondoskodni. Szász D. fölfejt, hogy miután a nagy-enyedi főtanoda most is túl van terhelve, a menyinyben évenként 15—16 ezer frt deficittel küzd, arra, hogy a körvonalozott theol. fakultás érdekében újabb kiadásokkal terheltesék, szavazatát nem adhatja, mert ez egyértelmű volna a tanoda jövődjének s főleg a gymnázium miszsiójának kockázatásával. A reformok közül tehát csak annyit tart életbe léptetendőnek, a menyinyi további pénzáldozatok nélkül lehetséges. Ohajtja, hogy Kolozsvárt, az egyetemmel kapcsolatban, a hazai prot. tudományosság fölvirágzása érdekében, jöjjön létre egy fakultás, de minthogy erre a kellő alapot ez idő szerint még kimutatni nem képes, csak annyit kér a bizottságtól, hogy ez eszme felett, melynek jövődjében van hite, ne törjön pálcát, sőt erkölcsileg támogassa. Kijelenti, hogy engedélyt fog kérni alapítványok gyűjtésére s ha ezt megnyeri, oda fog munkálni, hogy a fakultás létre jöhetésének útját előkészítse. Br. Bánffy Albert megjegyzi, hogy miután a nagy-enyedi átköltözteséről többé nincs szó, a kolozsvári fakultás eszméjét nem lehet ellenezni, sőt az — ha kivihető — helyeslésre méltó. Hasonló értelemben nyilatkoztak Zeyk Károly, Lészai Ferenc, gr. Bethlen Géza, Ince Mihály. — Gáspár János, Benkó János, dr. Kovács Ödön jobbnak látnák, az áldozat-készséget másmenü célokra venni igénybe, miután az enyedi szeminárium az igényeknek megfelelő. A kérdés ki levén merítve, a főtiszt. elnök ur így enuniciálta: „bizottság a nagy-enyedi papnövelde föntartását, tovább fejlesztését s e végett az egyházkerület segélyének is igénybe vételét javálja; de másfelől Szász D. azon tervezetét, illetőleg törekvését is, mely szerint Kolozsvárt a tudomány-egyetemmel kapcsolatban prot. theol. fakultás jöjjön létre: helyesli, pártolja s ez értelemben tesz a közgyűlésnek előterjesztést“ Részünkről ez elnöki enuniciációt a legbensőbb örömmel registraljuk; mert ez idő szerint a bizottságtól többet nem is várhattunk mint ez eszme jogosultságának a helyességének elismerését, tehát erkölcsi támogatást. E kérdés tárgyalásának bevégeztével, szőnyegre került még br. Bánffy Dánielnek a 15-ös bizottsághoz áttett azon indítványa, hogy a püspök költözzék le Enyedre. A bizottság nagy többsége azonban ez indítvány elfogadását nem ajánlja, mert nagy fontosságú érdekek követelik, hogy a püspöki székhely az egyházkerület központján legyen. A jegyzőkönyv hitelesítésére bizottság küldetett ki s ezzel a nagy-érdéki ülés, esti 8 órakor, véget ért.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, FEBRUÁR 17. 1876.

268—7. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy ivon. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőség iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Fény- és árny-képek a történelemből.

Valahányszor kezünkbe vesszük a Wohlfarth magyarra áttett új-testamentum magyarázatának első kötetét és olyassuk Pál apostól 1. Korinth. 13., 13. mottoúl irt eme szavait: „azért most megmarad a hit, a reménység, a szeretet, ez három: ezek között pedig legnagyobb a szeretet“, nem tehetjük, hogy mindannyiszor, a keresztyén vallás dicső templomának e „három szeglet-kövét“ ábrázoló címképet meg ne nézzük e becses mű elején, ámbár nem tartozunk a képimádók közé. Ott áll azon a többi közül kimagasulva a középben a hitet ábrázolva, kezében nyitott biblia val egy égre emelt arcu magasztos kép, körülötte a szakramentumokat ábrázoló szent jelvényekkel. Ott van jobbról a szeretet jelképe, egy féltérdre ereszkedett, kis gyermekét imátkoztató édes anya képében megtestesítve. Ott van balról féltérdeplő állásban, kulcsolt kézzel, horgonyt tartó, áhitatos, égre-szegzett szemű kép, a reményt ábrázolva. Hoszszasan elmerengünk e szép képen. Ott lebeg lelkünt előtt szent vallásunk isteni alapítójának magasztos képe és felséges célja is, ki az ő országa tagjait olyanokká akarta és akarja tenni, milyeneket e bájos, vonzó kép ábrázol: hívőkké, reménylőkké és szeretetlőkké; hívőkké, reménylőkké istenben és szeretőkké istent, önmagukat és ember-társaikat. Hát vajjon ilyenekké lettek e Krisztus követői? Hogy erről tudomást szerezhessünk magunknak, lapozzunk kissé a történelemben.

E megragadó kép a gondolat villám-sebes szárnyain vissza röpi lelkünket a keresztyénség kezdetéhez. Ott láttatja velünk a forrást, Jézust, kiről még ellenségei is azt mondták: bizony, istennek fia ez és kiből még ellenségei sem találának semmi bünt. Látjuk a kicsiny kört, mely Jézus közvetlen környezetét képezte, az apostolok körét. Látjuk, mily áhitatos figyelemmel csüngenek azok a szeretett mester ajkain, lesve minden szót, mely szívből

jött, szívből szólt, melyben maga isten nyilatkozott. Halljuk, mint mondják azok: uram, kihez mennénk máshoz, az örökélet beszéde egyedül nálad van; te vagy ama Krisztus, az élő istennek fia; menjünk el és haljunk meg mi is veled. Halljuk a legelső keresztyén prédikációt a tüzelelkű Péter apostoltól, melynek végén a meghatott hallgatóság egyhangulag kérdi: mit akartok, hogy cselekedjünk; és 3000 taggal megalakult az első keresztyén eklézsia. Látjuk az eget a földdel ölelkezni és az embereket a buzgóság szárnyain istenhez emelkedni. Ime, az első fénykép, a hit, a remény, a szeretet megtestesülése, melynek ragyogását csak emeli az iskárioti Judás képében mutatkozó árny a háttérben.

Fordítsunk egy lapot.

Minő sötét képeket látunk itt. Hiában! E földi életben nincsen s nem is lehet fény árny nélkül, mert ez emeli amannak ragyogását. Ime, alig alakult meg a keresztyén anyaszentegyház kerete, alig áraszthatta szét ragyogó sugarait e fénykép, már is zivatar, vihar sötét felhői árnyalták be. Vért, tüzet és füstöt ábrázoló árny-képekkel találkozunk e lapon. Látjuk a kegyetlen üldözéseket, vértfagyaláló halálneveteket, máglyákat, keresztekét, vad-állatoktól széttépett embereket; ezeket s több ilyeneket, melyeket a keresztyéneknek ki kellett állani. De látjuk e sötét árny-képek háttérében a tündöklő fény-képeket is. Látjuk a kegyetlen üldözések ideje alatt a barlangokat, földalatti rejtekeket megnépesülni, halljuk azokban az igaz istent lélekben és igazságban tiszteltetni; látjuk, hogy a keresztyén vallás — mint teher alatt a palma — a nyomás alatt annál szebben nő, terjed; látjuk a legiszonyubb kin-halállal is énekelve, imátkozva és örömmel menni szembe a keresztyéneket. És kérdezzük önmagunktól: mindezeket, mi eszközölte? Az, hogy a hit, a reménység, a szeretet, Jézus vallásának e szentháromsága megvalósulva, testesülve volt az akkori keresztyénekben. Ezen a lapon mutat-

kozó árny-képekben, minden borzasztósága mellett is, jól esik lelkünknek merengeni, mert látjuk Krisztus országát az ő szellemében megalakulva. És ez tartott 300 évig.

Fordítsunk tovább egy lappal.

Az üldözés zivatara elvonult, a szenvedés vihara megszűnt. A keresztyénség élet-ege kiderült, annak napja — a vallás — ragyogni, melegíteni kezdett; az addig rejtve volt magvak kicsiráztak, tenyésztek, nőttek, virágoztak és gyümölcsöztek szabadon. A barlangok, földalatti rejthelyek puszták, elhagyottak lettek. Helyettük pompás templomok emelkedtek, melyekben Jézus szent vallása nyíltan hirdettethetett. Eddig a fény-kép. Mert ennek háttérében egy rettenetes nagy és hosszú árny-kép mutatkozik. Igen, mert látjuk a fényes templomokat üressen, a keresztyéneket keresztyénség nélkül, jézusi hit, remény és szeretet nélkül állani egymás mellett; látjuk a keresztyén vallás eredeti, tiszta forrását, a bibliát, eltűnni, a keresztyén vallást pusztá ceremoniává változni. Ismét elborult a keresztyén vallás ege, elborította a lágymelegség, közöny, hidegség, hitetlenség, reménytelenség, szeretetlenség, babona, vakbuzgóság és tucatatlanság hosszú, sötét, viharos éjszakája. És ez tartott tovább ezer esztendőnél.

Fordítsunk ismét egy lapot.

E hosszú, sötét éjszakája is a keresztyénségnek elmúlt valahára. Látjuk viradni, tisztulni az eget és feljöni a jöltendő napot, a keresztyén vallást. A szent könyv, a biblia ismét elő kerül és olvassák, legalább egy része a keresztyénségnek. Azonban, ismét hirtelen sötét árny-képek mutatkoznak az alig feltűnt fénykép háttérében. Ott látjuk ismét az üldözéseket, a vért, tüzet és füstöt; az inkuizíció vér-törvényszékét kegyetlen bírálóival, meg anynyi vérebekekkel, borzasztó torturáival, égő máglyáival, száműzött, vagyonától megfosztott, gályára hurcolt szerencsétlen foglyaival. De e sötét árny-képek mögött ismét fény-képeket látunk tündöklenni. Látjuk, hogy a templomok ismét megtelnek és éppen azok templomai és éppen azokkal, a kik üldöztettek, fájdalom, nem a pogányoktól, mint az első keresztyének, hanem keresztyénektől. Látjuk, hogy az üldözött keresztyének nem csak templomban, de saját házuknál is rendes istenitiszteleket tartanak naponként. A hit, a reménység és a szeretet ismét elfoglalják eredeti lakhelyüket, a szívet. Krisztus országa ismét helyre állíttatik. Krisztus vallása ismét eredeti tisztaságában hirdettetik a ker. anyaszentegy-

házban, illetőleg, annak egy részében. A vallásos buzgóság terjed, működik, iskolákat, templomokat épít. Krisztus vallása lett ismét minden mindenekben. Legbecesebb, legrágább kincs a biblia lett. Ott volt az minden háznál, nem divatból, de azért, mert abból szorgalmasan olvastak, tanultak, az volt tanács és irányadója életük, tetteik és magaviseletüknek nem csak az emberek szemei előtt, hanem a legtittkosabb magányban is. Látjuk őket a vásár- inep- és köznapi harangszóra seregenként menni fel isten házába, honuk alatt a nagy kapcsos bibliával, melyben énekeik is be voltak írva. Halljuk szívből származó buzgó éneklésüket, imátkozásukat. Látjuk komoly, figyelő arcukat a vallás szolgájára és annak beszédére függesztve. Látjuk miként jönnek ki isten házából szép rendben, elől az öregek, utánuk a többiek kor és nem szerint; miként áll meg mindenik az ajtónál és teszi a gazdag forintját, a szegény fillérét az ott levő perselybe, vagy ládába. Halljuk a csak most hallott prédikáció felett tiszteletteljes beszélgetésüket. Látjuk, halljuk mindezeket a protestántizmus kebelében csaknem három századon át, mert ekkor legbecesebb kincs a biblia, legkedvesebb foglalkozás az istenitisztelek és a vallás, egyházügyi rendezése, igazítása és a leglátogatottabb hely a templom volt. Oh, bár még sokáig, bár jelenben is, bár mindörökké így lett volna, így lenne és így fogna lenni!

De fordítsunk tovább egy lappal.

Itt egy nevezetes időszakhoz, a liberte, egalite, fraternite időszakához jutottunk. Ez időszaktól kezdve a polgári társaságban haladást, az egyházban hanyatlást látunk ismét. Az egyházat mellőzve, sőt feledve, a polgári társasággal foglalkozik minden ember, mintha az egyház non sens lett volna. Látjuk a templomokat, habár rövid időre is bezáratni, sőt magát az istent is száműzetni. Látjuk a polgári társaság ujjá szervezésével mikint hamvad lassankint a vallás iránti buzgóság tüze, szakadoznak az erkölcsi élet kötelékei; mikint öntetik ki a fürdő-vizzel a gyermek is a teknőből. Látjuk, hogy a polgári társaság naponként mind inkább elvonja figyelmét, gondját, támogatását az egyháztól. Látjuk mindezeknek természetes következtéseit: a hitetlenséget, az erkölcsi élet hanyatlását és ezeknek szülötteit a lelki, testi nyomort, szegénységet, a bűnök minden nemeinek eláradását.

És ezzel eljutottunk a jelenkorhoz, melynek fény- és árny-képeit, azt hisszük, fölösleges vázolui.

A vallástalanság, erkölcsi romlottság terjedését meg kell gátolnunk, hogy jelenkorunkból is láthasson az utókor nem csak árny-, de fény-képeket is. Hallunk is erre figyeltető, serkentő kiáltásokat innen is, tülről hangzani — fájdalom, a pusztában. Látunk is több, kevesebb eredményű küzdeéseket e végre. Csak egyes oázok ezek a közromlottság Saharáján. Ha siker akarunk, nem egyenkint, de együttesen kell harcolnunk e veszélyes ellenség tábora ellen. Miként? Elmondjuk röviden, a multból.

Volt idő, mikor a polgári hatóság az egyházra is figyelt, hogy polgárai miként teljesítik vallás-erkölcsi kötelemeiket és a hanyagokat, vagy éppen makacsokat, megátalkodott rosszaszokat rászoritotta, megfenyítette. Vigyázott arra is, hogy isten házáat látogatják-e pontosan, élnek-e a szentségekkel keresztyénhez illően, a vásár- és innepnapokat meginneplik-e és úgy, mint okos emberekhez, keresztyénekhez illik, isten dicsőségére, saját lelkük épületére; részeges, dorbézoló, éjszakázó, káromkodó, feslett életű, tolvaj s több hasonló romlott életet folytató emberek vannak-e a községben? És ha talált ilyent, keményen megbüntette. Lehet talán olyan, ki mindezekre azt mondja: jó, hogy elmúltak azok az idők, melyek az egyéni szabadságot, szabad akaratot megbékézták, lábbal tapodták. Az ilyenek miért nem kívánják egy úttal azt is, hogy a polgári társasággal szemben is jutna érvényre az egyéni szabadság, szabad akarat. Mi lenne akkor a polgári társaságban és társasággal? Hát van-e bűn, melynek az egyéni szabadság, szabad akarat ne lenne szülő édes anyja épp úgy, mint az erénynek. Hát rablás, gyujtogatás, gyilkosság, erkölcsi romlottság, vallástalanság honnan származnak? És nem korlátozandók és büntetendők-e azért, hogy az egyéni szabadságból keletkeznek? Az ilyeneket szülő egyéni szabadság nem gátolandó-e? Valameddig a polgári társaság nem segíti az egyházat ezek megfékezésében, sőt lehetőleg kiirtásában, mindaddig eredménytelen lesz a küzdés ezek ellen, mint a tapasztalás bizonyítja.

Halljuk, mint mondják némelyek: ott vannak a papok, arra valók, hogy az embereket vallásosakká, erkölcsösökké képezzék, s ha nem azok, az ők hibájok, hallgassanak el saját hibájokkal, ne adjanak paupertatis testimoniumot magok ellen. Ennek a papok nem okai, mert minő fegyvere van a vallás-erkölcsi romlottság elleni küzdésre a papnak? Tanítás, kérés, intés, fedés, dorgálás, tanácsadás, sat. Ezeket

meghallgatja, a ki akarja, beveszi, a ki akarja és teljesíti, a ki akarja.

Nem a papok, nem az egyház, de egyedül a polgári társaság tud ezeken segíteni, ezeket megszüntetni: célszerű törvények és azok szigorú végrehajtása által. Azért, úgy hisszük, hogy célszerű, célra vezető, sőt kötelesség is lenne az illető polgári — törvény-alkotó és azt végrehajtó — közegeket felhívni: a sok mindenféle adó sat. törvények után, a lehető legrövidebb idő alatt, alkosson már egy vallás-erkölcsi törvényt is — a kor igényeinek megfelelőt — mely akadályozza a közromlottság tovább terjedését. Annyival inkább, mivel mindaddig, míg a vallástalanság, erkölcsi romlottság terjedése megakadályozva nem lesz, részegesség, dologtalanság, takarékatlanság és az ezekből származó szegénység, nyomor a polgári társaságból ki nem fog veszni és polgári állapotunk jobbra fordulni nem fog. Önmagának fog szolgálni a polgári társaság, ha az egyházat segíti a romlottság kiirtásában.

Azt mondják talán mindezekre némelyek, ha az egyház, a papok, a templomok nem képesek erre: ott vannak az iskolák, rendezzék be úgy, hogy növeljenek a gyermekekből buzgó, értelmes keresztyént és jó, becsületes állam-polgárt, a mostani felnőtt, meglőtt koru emberek, hadd vesszenek, nyomorogjanak, ha jobbulni nem akarnak. Ezek elfelejtették, hogy az első iskola a család, az első tanítók: az apa és anya; hitvány fának jó gyümölcse hogyan lehet. Elfelejtették, hogy előbb a szülőket kellene növelni, képezni a végre, hogy jól tudjanak ők is növelni. Elfelejtették, hogy az iskola inkább a fejjel, mint a szívvel foglalkozik. Elfelejtették, hogy ott lehet a legcélszerűbben berendezett s tanítókkal kellően ellátott iskola, mert a mit ez épít, azt a család, a szülők rossz példájára szorítani, még törvénnyel is, ha azt akarjuk, hogy a jövő nemzedék vallásos, erkölcsös keresztyén, munkás, takarékos, mértékletes, józan életű és becsületes, anyagilag is tehető polgára legyen az államnak, kinek legyen akarata, képessége, tehetsége a család, az egyház és az állam iránti minden kötelemeit pontosan teljesíteni. E végre az illető ajtokon zörgessünk egyenkint és testületileg is mindaddig, míg zörgésünket meghallják, az ajtót kinyitják, kérésünket, illetőleg panaszunkat kihallgatják és kívánságunkat teljesítik. Ezért zörget

egy marosi ref. pap.

Egy anyagilag hanyatlásnak indult ref. egyház.

Az anyaszentegyház — bár minő hitcikkeket valljon — egy nagy test; az azt alkotó egyes egyházak: annak tagjai. És ha ezek előhaladása, felvirágzása növeli, ugy hanyatlásuk, süllyedésök csökkentik annak jóllétét.

E becses lapok megindulása óta 5 hosszú év folyt le, s ez idő alatt több örvendetes mozzanatokot láttunk az egyes egyházak életéből; de mintha szégyenlenők sebeinket feltárni, a hanyatlás, tepsedés jelenségeit (egy pár vizsgáló bizottság megjegyzéseit kivéve) elhallgattuk, szépítettük. Pedig ha korán felfedezzük a bajt, talán nem jutunk oda, hogy a latin közmondás szerint: sero medicina paratur.

E hallgatás oka, véleményem szerint, abban rejlik, hogy mi papokul, ugy szólva, teljes függésben léve egyházainktól, kurator és presbiter uraimék akarátjának, (tisztet a kivételeknek) ellenszegülni erélylyel, — visszahátéléseik felfedezésére — bátorsággal nem bírunk; folyini hagyjuk a dolgokat megszokott kerékvágásaikban, s ha a „ne tovább“ határáig eljutottak: Pilatusként mossuk kezünket, erősítve, hogy az tiszta a hanyatlani engedés bűnétől.

Pár évvel ezelőtt „az én kínaim“ című e lapokban megjelent cikkemben, hallgatóim szellemi tepsedéséről a lehető hű vázlatot adtam, mely pusztában kiáltó szókint hangzott el; de az anyagi dolgokról, mint „ne bánts virág-“ról hallgattam azon remény fejében, hogy csaknem két évtizedes e tekintetben sikeres működésem azokat kiköktent kerékvágásukba ismét visszaterelheti. De meggyőződve, hogy a folytonossá válni kezdő ferde intézkedések néhány év alatt teljesen aláásnak ez egyház anyagi jóllétének, megpróbálom, nyilvánosságra hozni a bajt, ne hogy később a kárhovatás vádjá öreg fejemre nehézkedjék.

Midőn 19 évvel ezelőtt ez egyházban papi állásomat elfoglaltam, a pénztárban egy fillért sem, csak három darab egy-egy száz váltó forintról szóló kötlevelet találtam, mely még azon évben pénzzé tétetve, a papiház befedezésére s egy istálló építésére fordítottatott, a hiányzó összeg rovatal útján fedeztetvén.

Ily pénztelen voltát látva az egyháznak, a következő év elsőbb napjaiban egy „garasos intézet“ megalapítására tervet dolgoztam ki, pártolására hallgatóimat felszólítottam alkalmi egyházi beszéd előbocsátása mellett, de sikertelenül, részvét hiányában megbukott.

Ekkor új próbát tettem. Az elhanyagolt népnevelés ügyén lendíteni akarva, terménybeli adakozásra hivatam fel, s ennek lett is azon eredménye, hogy 100 vedret meghaladó bor összeggel egy „ingyen oktatási“ alap első zsnégjét letettem, mely 1872-ig 800 o. é. frt tökéig növekedett. S ennek kamatjából az iskolákat vezérkönyvek, földgömb, ábrások, természeti rajz-táblák, számoló gépekkel, a tanulókat könyvek, író-eszközökkel, közvizsgájuk alkalmával jutalom-könyvekkel láttam el, sőt a fizetés nélküli leánytanítónak 10—20, néha 40 frt segélyt is adhattam.

Történt azonban, — és itt figyelmet kérek — hogy

a fizetés nélküli leánytanító meghalálózván, egy rendszerített leánytanító szükségeltetett, s e fizetés megállapítására felhiva az egyházi előjáróságot, ez oly hiven járt el, hogy az „ingyen oktatási“ alapot e célra lefoglalta s annak kamatját az egyház már 2000 o. é. frtig nevedett tőkéje kamataiból pótolva, 200 o. é. frt évi fizetésre rendes leánytanítót hozott. De mivel a kamatok pontosan fel nem szedethetnek s így az évnegyedes fizetés sem szolgáltatathatik ki: 2 év alatt már a 3-ik leánytanítónk van.

Még ez hagyján; de nagyobb baj az, hogy az egyház összes tőkéje csak 2500 egy néhány forint levén, annak 10% kamata 250 frt és ha ebből 200 a leánytanítónak adatik, a megmaradt 50 frt elégtelen az egyház közszükségei fedezésére. Felkértem tehát az előjáróságot több izben, hogy e 200 forintot a 400-at meghaladó gazdákra rójja ki, figyelmeztetve, hogy ha ezt nem teszi, néhány év alatt ennek fedezhetése végett a tőkéből is kénytelen lesz lassaukint felszedni s végre teljesen tönkre jut. Nem használt; s most épen ott állunk, hogy e fizetés eszközölhetése végett, ez évi kamataink előleges beszédésében fáradozó gondnok, napi útjának eredményeül alig tud egy pár forintot felmutatni. Meddig kell hát járnai, hogy az 50 frt évnegyedes fizetést felszedhesse?

Ehez járul még a papi s kántor-tanítói fizetés csökkenése s annak kinos felhajtása folytán érezhető rövidség. 1857-ben a szalmás-kepe megszüntetésével, a papifizetés 400, a kántor-tanítói 200 ezüst forintban állapított meg közssinati helybenhagyással, egyéb mellékes jövedelmekkel, melyek közt kitűnő volt egy grófi udvartól a pap számára évenként 60, a kántor-tanítóira 30 véka tisztabuza, de a mely több más kegy-adományok sorsa szerint — a birtok eladás folytán — még korán megszűnt. A fenn irt összeg a község tulnyomólag református hiveit illető ital-mérési jog haszonbérbe adása útján fedeztetett, s évnegyedenként pontosan ki is szolgáltatott. 1873-ban azonban e jövedelemből a r. kath. atyafiak is aránylagos részt követelvén, a tulhajtott kálvini bigottság — mint sem hogy bármi csekély részben osztozzék velök — késznek nyilvánítá magát az egész 600 ezüst forintot a hallgatókra kiróni, s tőlük évnegyedenként felszedni. Mekkora indignációval fogadta ezt — a saját jogától egy néhány képviselőnek nevezett egyén által — megfosztott nép! Képzeltetni, mily kinnal, mennyi zálogolással szedhető fel ez összeg, érezzük mi, kik három hó helyett a negyedik, néha az ötödik hóban alig tudunk csekély fizetésünkhöz hozzá jutni. És ez annál bosszantóbb, mert ez italmérési jog most is haszonbérben van, de jövedelme a városi pénztárba foly. A nép pedig nyög a méltatlan teher alatt, és mi túrunk, szenvedünk — orvoslást sehol sem találva.

És ez még mind nem elég. A terhes adó, s ez új méltánytalan rovatal alatt görnyedő egyháztagok oda jutottak, hogy a használatukban levő pénzek kamatait fizetni nem tudják, s kénytelenek hátrálék-kamatjaikat tőkésíteni s így idő folytával lesz ugyan tőkénk papirosan quantum satis, talán anynyi, hogy magunk meg sokaljuk,

de a felvehetetlenségig növekedik, az évi kamatok pedig apadni fognak annyira, hogy azok hiányát — a honnan lehető lesz — a tőkék felszedésével leszünk kénytelenek pótolni, mig nem végre sem tőke, sem kamat nem lesz több.

Meglehet sokan lesznek e cikk olvasói közt, kik indiskreciónak tartják egy egyház enynyi bajainak kikürtölését s erélyesség hiányával vádolnak papot, egyházi előljáróságot, stb. De az ilyeneknek ne tessék elfelejteni, hogy e bajok nem mai eredetűek, s gyökerök mélyebben fekszik, hogy sem egy kapa-vágás, vagy tollvonással kiirthatók lennének. Az 1874-ik évet megelőzőtt 5 terméketlen év a közepes gazdákat is kiforgatta barmaik s fekvő birtokaik nagy részéből és az 1873-ban dühöngött cholera anynyi munkás kezét merevített meg, anynyi gyámoltalan özvegyet s átvát hagyott maga után, hogy legbiztosabbaknak hitt pénz, bor és magtár-tőkékünk részint ingadozókká, részint teljesen elveszettekké váltak. Mikor lesznek e veszteségek helyre hozhatók: isten titkában van, de ha a dolgok így maradnak, mint jelenleg vannak, nem kell jós lélek a „soha“ szó kimondásához.

Használtam valamit e felszólalásommal? Fog-e általa valaki okulni? Nem tudom, de erős meggyőződés, hogy több egyház van, melyek ily s hasonló okok miatt hanyatlásnak indultak s szeretem hinni, hogy találkozni fognak pályatársaim közül többben, kik az álszemérmert félretéve — egyházaik kárhoztatásától való félelmet legyőzve — reámutatnak a kór-anyagra, mely lassankint sorvasztva, bizonyosan gyilkol, s így módot nyujtanak anyaszentegyházunk legfőbb igazgató testületének oly gyógyszer feltalálására, mely a megismert sebeket, ha begyógyítani nem is, de behegeszteni, elég hatással birjon.

Dixi, et salvavi animam meam.

„ z.

Az igazgató-tanács kis gyűléséből.

Kolozsvártt, február 13-n, 1876.

Elnök: gr. Mikó Imre ő nmltsga. Jelenváltak: főt. Nagy Péter, püspök, Elekes Károly, Gyarmathy Miklós, Ince Mihály, Sárkány Ferenc, Szabó Ádám, Szász Béla, és Bodor Antal, titkár.

1*) Főt. Nagy Péter püspök aa. a kiküldött bizottság nevében beadja a központi özvegy-árvai pénztár szervezésére vonatkozó tervezeti javaslatot, kiküldetik az egyházmegyékhez oly felhívással, hogy arra vonatkozó véleményeket május 1-ig küldjék be.

2*) A kiküldött bizottság beadja az egyházker. közgyűlés által megállapított család-könyvek vezetésére szükséges utasítás tervezetét. A javaslat elfogadtatik s a megállapított utasítás 700. a család-könyvi iv 10,000 példányban

**) Az 1. és 2. pont alatti javaslatokat jövő számunkban közöljük. Szerk.

kinyomatik s az egyh. megyék esperes aa.-i útján felhivatnak annak bejelentésére, hogy minden egyes család részére külön lapot számítva, a két oldalon rovatozott ivből hány példány szükségeltetik, melyek a kiállítás ár bekülésével, leküldetnek.

3. A sepsi-szent-györgyi tanoda előljárósága felterjeszti Sepszi-Szent-György város közönségének a kultusminiszter ur által helybehagyott határozatát, melyben megállapította azon feltételeket, melyek mellett kész a sepsi-szt.-györgyi tanoda felépítésére egyh. kerületünk pénztárából 10,000 ppfr. erd. urbéri kötvény kölcsönt felvenni. A felterjesztett kölcsön-szerződvény némi kiegészítéssel elfogadtatik s a tanoda előljáróságának azon felhívással küldetik le, hogy aláírás végett közölje a város hatósága megbizottjaival s a zálogjogilag lekötendő fekvő telekkönyvi jegyzőkönyve felkülésével az illető fekvő becsáráról is adjon felvilágosítást.

4. Elekes Károly közfőjegyző beadja a sárdi volt püspöki zsellerek által megváltási tőkébe fizetett 606 frt 46 kr tőke és kamatba fizetett 100 frt összeget s a még hátrálékba levő 3—3 esedékes részlet felvétele végett kéri a csatolt jegyzőkönyvet visszaküldeni. A 606 frt 46 kr tőke-összeg a püspökség részére jövedelmező földtehermentesítési kötvények vásárlására fordittatik a 100 frt kamat kiutaltatik főt. püspök aa.-nak, mi iránt pénztárnok aa. utasittatik, stb.

5. Bartha Lajos esp. felterjeszti megerősítés végett a vajda-h-zarándi egyh. megye [módosított özvegy-árvai alapszabályát. Az egyh. ker. közgyűlés jóváhagyása fentartásával, megerősittetik.

6. Szabó Pál esp. felterjeszti a m.-baksai l. egyház iskola-telek vásárlásáról kötött szerződvényt az iskolaház építési terv-rajzzal és költségvetéssel. A rendszeresítendő tanítói állomással egybekötendő fizetés biztosítva levén, az iskola-telek vásárlásáról felterjesztett szerződvény megerősittetik, a terv-rajz és költségvetés helybehagyatik s a kérvény értelmében iskola-telek vásárlásra 300 frt, az építkezési anyagok beszerzésére 500 frt utalványoztatik.

7. A kolozsvári kir. adóhivatal b. e. br. Radák Istváné által a papi özvegyek segélyezésére tett 1000 frt alapítványa után 10 % átruházási illetékbe 100 frt befizetése iránt fizetési meghagyást küld. A pénzügy-igazgatósághoz felterjesztés intéztetik, hogy a törvény értelmében illeték-mentes segély-alapnak ismertessék el.

8. Szász József esp. felterjeszti, megerősítés végett, a köpeci egyh. község, mint vásárló és Beer Ignác és neje, mint eladók között létre jött vásári szerződvényt. Utasittatik az egyh. község annak kimutatására, hogy a kérselt fekvők terümentesek s a 14,000 frt vásári összeget miből fedezendi s kiegészített kérését az egyh. megye tanácsa véleményével terjeszse fel.

Ellátatott ezeken kívül még 14 ügydarab.

B—r A—l.

TÁRCA.

A magyar methodika történetéből.

Szönyi Nagy István.

(Folytatása és vége.)

Lássuk most már Szönyi életét is.

Szönyi 1632. körül született, körül-belől egy időben Lockeval, hogy mint nagy kortársa az angoloknál, úgy ő nálunk érvényesítse a természetszerűség elvét a pedagógiában.

Gyermek-koráról semmit sem tudunk s hogy tanultságát hol szerezte, — benn a hazában s künn az akadémiákon, melyik Gamaliel lábainál művelődött, azt sem határozhatjuk meg. Bod Péter, ki először szól róla, s a többiek, kik Bodot másolják, csak töredékes adatokat adnak. De ha a későbbi kor munkáiból az alapvető ifju évekre következtethetünk: Szönyi ifju korának bővölködnie kellett mindazon kedves vonásokban, melyek egy tehetséges lélekben a haza, vallás és nemzet iránti szeretet s lankadatlan tetterő előfeltételei s melyek egy későbbi szenvedésekkel teljes élet napjaiban nem csüggedést, hanem annál bensőségtejjesebb kedélyt szülhetnek.

Papokodását úgy látszik Tornán kezdte. Hívei bensőleg ragaszkodtak hozzá s a kereskedők, kik ott jöttek-mentek, rendesen fölkeresték, hogy a vallásos buzgóság azon korában, imádságokat irassanak vele, melyeket utazásukban imádkozzanak s ezért „ő kegyelmek sem voltak feledékenyek, mert valahányszor isten őket meghozta, mindenkor tisztességes ajándékkal jöttek elébe.“ Az írott imádságok azonban hamar elnyűttek, ő tehát később (1681.) Patakon kinyomatta azokat egyes kereskedők segítségével „kegyes lélek vezércsillaga“ cím alatt.

A XVII-ik század második fele azonban egy szomorú kornak kezdete volt. Részint a máskint hívők iránti türelmetlenség, részint egyéb államokból a protestánsok üldözése megkezdett s a felvidéken „először is Keglevich Miklós uram ő nagysága kezdé a Diána templomát felgyújtani.“ *) 1671. március 2-án nagy sürgés forgás volt Tornán. Keglevich főisván udvarában vendégeket vártak s a vendégek csakhamar meg is érkeztek. Császári katonák voltak Kassáról, kik Hamar Ferenc, Keglevich udvari papja és a „vérrel híres“ Hirkó páter s még egy másik pap vezetése alatt megszállották Tornán a reform. templom udvarát s az egyházi épületeket. Hirkó egyik kezében dárdával, másik kezében egy fejszét forgatva, a paplakba rohant, s Szönytől a templom kulcsait követelte. Az erőszak győzött, a templom, paplak és iskola elvették a reformátusoktól és Szönyi magánjait is felprédáltatták s ő feleségével Paxi Pannával s csecsemő kis magzatával „út nélkül, sok víz gázolásokkal, nagy setétben Szikszó felé sietett.“ Üldözői nyomában voltak, a szikszóiak azonban megvédték a menekülőket. Majd át-

*) Lásd a Martirok koronájához függesztett „szomorú üldözése s számkivetése Sz. N. I.-nak a tornai eklésiából“ című ön-életrajzi részletet. Egyszermind megemlítem itt azt is, hogy az idézeteket, az egész életrajzban, Szönyi munkáiból, azok címlapjairól s előbeszédeiből, mint különben is egyedüli forrásaimból kölcsönöztem.

menvén a Tiszán Polgáriban szállott meg Debreceni István-ottani paptársánál. Remegve a pásztor nélküli nyáj sorsáért, innen járt aztán éjjelenként a legnagyobb titokban vissza Tornára, erősíteni, biztatni, bátorítani hitsorsosait. De csak hamar felfedeztetvén, újból s most végleg menekülnie kellett.

Számkivetése alatt volt aztán debreceni lelkipásztor s a debrecenieknél oly kedvelt szónokuk, hogy azok prédikációit, melyeket a nagy templomban szokott volt elmondani, gyakran kérték tőle kinyomatás végett. Később 1700-ban „Örök élet koronája“ cím alatt ezeket össze is gyűjtötte s kinyomatta.

1672-ben zilahi első pap volt, innen aztán Kolozsvárra, majd Udvarhelyre, Gyulafehérvárra vitetett.

1675-ben addig készített hittudományi dolgozatait kezdte sajtó alá rendezni. E dolgozatok lettek volna: I. Örök élet koronája. II. Tizenkét csillagok koronája; ebben a kerületi papok, községek, előljárók tiszte s hivatala adatott volna elő. III. Martirok koronája, mely „idvességes könyvecske megmutatja, miképen kelljen Krisztus vallásában megmaradni s üldöztetést szenvedni.“ Barátai sürgetésére ez utóbbit a többi kapcsolatából kiszakítva, 1675-ben azonnal sajtó alá bocsátotta Wesselényi Pálnak „a maga testi lelki szabadságért fegyverben levő magyarság főgenerálisának“ költségén s ennek ajánlva. Az I. (L. fent.) s II. számuak később jelentek meg. A Martirok koronája, mint a vallásáért üldözött Szönyi lelki állapotából ki is magyarázható, erős polemikus modorban volt írva a katolikusok ellen, s abból a célból, hogy hitsorsosai bátorságát s ellenállását éleszsze s őket a szenvedések közt türelemre s kitartásra buzdítsa. 1756-ban a helytartótanács e művet a tiltott könyvek közé sorozta. Egy másik műve a „Compendium Martyrologicum,“ melyet a Martirok koronájához írt előszavában említ, úgy látszik, kéziratban maradt.

1681-ben ismét Debrecenben papokodott. Ekkor tartott Nógrádi Mátyás, tiszántúli ref püspök felett is Bajomban egy gyászbeszédet. 1686-ig B.-Ujvárosban s 1686-ban Szoboszlón viselt papi hivatalt. Mint szoboszlói pap temette el Felvinci Sándor híres debreceni papot és esperest, kihez „scholai sorsától“ fogva mély barátság csatolta, s kinek úgy látszik többféle jószágával is élt, mert mint a felette tartott gyászbeszéd előszavában mondja: „édes gyermekét, Szönyi Máriát, e veszedelmes időkben házában atyai, anyai édes indulattal nem különben tartotta s tanította mint maga gyermekét.“

Később ismét visszavitetvén Kolozsvárra, úgy látszik, itt fejtett ki legnagyobb buzgóságot a népnevelés ügyében. Írt, prédikált, hatott szóval és tettel, tanította az idősbeget is, s mint maga mondja: „sokan voltak, nem csak az ifjuság, hanem még az idősök közül is, kik nagy kívánsággal és örömmel tanulták az olvasást, sőt némely cigányok is voltak, kik e tanulásnak édesedvén, szépen olvastak és irtak.“

Itt adta ki; a tanítók utasítása véggett a fennebb ismertett: „Magyar oskolát“ is (1689. (?) s 1695-ben.)

1709-ben a már koros férfit Szatmár hívta meg papul, elment s az azon évben dühöngő pestisnek ő is egyik áldozata lett.

Csak töredékek azok, miket Szőnyi életéről felhozhatunk, de a harmateseppeken is visszatükröződik a nap sugára s ez életrajzi foszlányokból is fölismerhetjük a kötelességének élő apostoli buzgóságu férfit, ki csüggedetlenül állt a mellett, mit igaznak lenni egyszer megismert, ki maga mindenütt jó példával ment elől, ki idejében a népnevelés buzgó terjesztője volt s a magyar methodikának mindenkor dísz maradványa.

K.

A képviselőház közoktatási bizottságából.

A közoktatási bizottság febr. 12-iki ülésében Várady Gábor elnök előterjeszté, hogy a képviselőház által három törvényjavaslat utasított e bizottsághoz: a népoktatási hatóságokról, továbbá a gymnáziumi és reáliskolai oktatásról, végül a nyilvános kisdadnevelésről és kisdadévról szóló törvényjavaslatok. Tagadhatlanul, első sorban a népoktatási hatóságokról szóló törvényjavaslat tárgyalása a legsürgősebb, mint a mely kapcsolatos összefüggésben áll a közigazgatási bizottságról szóló törvényjavaslattal; de éppen ezen oknál fogva, nem látta szóló célszerűnek az említett törvényjavaslatnak bizottságilag való tárgyalását megindítani mindaddig, míg a közigazgatási bizottságról szóló törvényjavaslat tárgyalása legalább a képviselőházban be nem fejeztetik. Ez megtörténvén, nem késett a bizottság egybehívásával, azonban nagy hazánkia, Deák Ferenc halála s a gyógyszerartatások közbenjötté miatt az annak idejében kitűzve volt tárgyalás elhalasztatván, az csak most eszközölthetik.

A bizottság helyeselte ezen eljárást s kimondta, hogy a bizottsághoz utasított három törvényjavaslat közül először is a népoktatási hatóságokról szóló törvényjavaslatot veszi tárgyalás alá.

Treffort miniszter álláspontjának jelzése véggett előadja, hogy elvben nem ellenzi ugyan a népoktatási törvény revisióját, sőt e kérdést tanulmányoztatta, s ha a viszonyok úgy fejlődtek volna, mint 1872-ben, eddig bizonyára napirendre is hozta volna a revisiót. De ma nem tartja azt célszerűnek se pénzügyi, se politikai szempontból. Meghözátván azonban az adminisztracio reformja iránti törvény, annak természetes következményét kell képeznie a népoktatási hatóságok reformjának is. E szűk keretben mozog a jelen törvényjavaslat. Azon előnye kétségkivül megleendő, hogy a tanfelügyelőt kihozza eddigi izolált helyzetéből, s működését hatályosabbá teendi.

Molnár Aladár helyesebbnek tartotta volna ugyan, hogy a népoktatási törvénynek a tapasztalás által kimutatott hiányai is kijavittassanak ez alkalommal, de ha a kormány ezt nem látja időszerűnek, kényszerűségből belenyugszik a jelen törvényjavaslatba is, de csak azon feltétel alatt, ha a részletes tárgyalás folytán orvosoltatni fognak a tör-

vényjavaslat azon hiányai, melyek a benne lefektetett intenció megvalósítását akadályozzák. Különösen a tanfelügyelői képesítést, a szakszerű felügyeletet, a tanfelügyelő hatáskörének körvonalozását, valamint annak kimondását, hogy miben intézkedik a közg. bizottság, s miben a nélkül maga a tanfelügyelő, említi fel oly szempontok gyanánt, a melyek tekintetbe vételével a jelen törvényjavaslat módosítandó lenne.

Szathmáry K. szintén sajnálja, hogy le kell mondanania a népoktatási törvény jelenlegi megjavításáról, de a viszonyokat szintén nem találván erre nézve kedvezőknek, elfogadja a törvényjavaslatot, mint a mely célszerű összhangot létesítend a közoktatásügyi adminisztráció s a közigazgatás többi ágai közt.

Szilády Áron azon felfogásból indul ki, hogy a népoktatásügyi adminisztráció decentralizálása csak előnyére fog válni a népoktatás ügyének. S mert ezt látja a törvényjavaslatban megvalósítva, hozzá járul annak általánosságban való elfogadásához.

Antalfy K. elfogadja általánosságban a törvényjavaslatot, s meg van győződve róla, hogy az szakszerűbbé s hatályosabbá teendi a tanfelügyeletet.

Molnár Antal helyesli a tvjavaslat azon intencióját, hogy a közoktatási adminisztráció összszhangba hozassék az adminisztráció többi ágával s éppen ezáltal hatályosabbá tétessék; meg van győződve, hogy a tvjavaslat szerkezete lehetővé teendi ezen intenció megvalósítását, s ennél fogva elfogadja a tvjavaslatot.

Csengery meg van győződve, hogy ha a tanfelügyelői képesítés, s a szakszerű felügyelet megállapítása s hatáskörének szabatosb meghatározása e tvjavaslatban sikerülni fog, azzal nagyon javítani fogjuk a jelen tvjavaslatot. A tvjavaslat alapelvét abban látja, hogy az iskola-tanács teendőit a közigazgatási bizottságra ruházza. Az iskola-tanács véleményező hatáskörének megszűnését sajnálja, forumszerű hatáskörének egy szervezettebb kissebb testületre ruházását azonban helyesli, csak hogy olyan legyen e testület, mely e hatáskört alkalmasabban teljesítheti. Nem tér vissza azokra, miket a közigazgatási bizottságról az ez iránti tvjavaslat bizottsági tárgyalása alkalmával mondott; de annyit megjegyyez, hogy a közigazgatási bizottságnak, mint felelős fórumnak, szervezetét nem tartja szerencsésnek. Ennél fogva nincsenek is vérmes reményei a reformra nézve, melyet a jelen törvényjavaslat tervez, bár elismeri szükségét a közigazgatási bizottságról szóló törvényjavaslat után. Indítványozni fogja, hogy mint véleményező testület, tartassék fenn a megyékben az iskola-tanács. Különösen a fővárosra nézve végtelenül sajnálná ennek megszűnését, s óhajtja, hogy fenntartassék annak jelenlegi szervezete Budapesten, a hol bebizonyítja már életképességét. Hogy a tanács helyesen járasson el a tanítók választásánál, már csak azért is szükség van egy ily testületre, mely véleményt adjon a pályázatok iránt. Előre is bejelent egy módosítást, mely szerint a főváros összes közoktatási ügyeinek vezetésére, a közoktatási szaktanácsos elnöklete alatt, a közgyűlés kebeléből egy állandó közoktatási bizottság lenne alakítandó.

Trefort miniszter kijelenti, hogy a részleteknél a teendő helyes módosításokhoz kész hozzájárulni, csak azt kéri, hogy ne tétessenek oly módosítások, melyek megzavarnák az összhangot a jelen törvényjavaslat s a közigazgatási bizottságról szóló törvényjavaslat közt. Célszerűnek tartaná, ha a fontosb módosítások előre beterjesztetvén, lithographiroztatnának, hogy azokat előre behatóan megfontolhassák a bizottság tagjai.

Elnök ezek után kijelenti, hogy a törvényjavaslat általánosságban egyhangulag elfogadtatott. A jelzett fontosb módosításoknak lithographirozását a bizottság elhatározván, a törvényjavaslat részletes tárgyalását kedden délután 5 óra-
kor tartandó ülésére halasztá.

A bizottság ülésében Trefort miniszteren kívül a közoktatási miniszterium részéről Göncy és Szász K. tanácsosok voltak jelen.

KÜLÖNFÉLÉK.

— A kolozsvári egyetemen a prot. egyházjog előadására dr. Kolozsvári Sándor hatalmaztatott fel; míg a tételes nemzetközi jogot dr. Jenei Viktor vette át.

— A kolozsvári egyetem bölcsészeti kara január 23-án tartott rendkívüli ülésében Gyulai Pált, a magyar irodalom terén szerzett érdemeiért — honoris causa — bölcsészettudorrá választotta, az e hó 25-ére eső 50-ik évi születési ünnepe alkalmából.

— A magyarországi protestáns egyházak történelmének megírására vállalkozott Szeremlei Sámuel hódmezővásárhelyi lelkész a prot. egylet felhívására; most körlevélben kéri fel a lelkészeket, ügybarátokat, hogy számára lehetőleg sok adatot küldeni sziveskedjenek. A mű az összes prot. egyházak történetét, tehát az unitáriusokét is igyekszik tárgyalni a reformációtól kezdve 1870-ig; különös tekintettel leend a tanügyi, tudományos és irodalmi állapotokra, a gyülekezetre és népéletre, kultuszra, sat. Szeremlei előbbi egyháztörténelmi művei s különösen másfél év előtt megjelent pályamunkája által igen jó nevet szerzett magának e téren.

— A coelibatus ellen. Schultz Frigyes a híres német egyház-jogtudor és író, legközelebb „Der Coelibatszwang und dessen Aufhebung“ című munkát tön közzé, melyben igen erélyesen s a tudomány és tapasztalás minden érvével védi a papi nőtlenség intézményének megszüntetését. A tudós szerző a többek közt constatálja, hogy a főllesztelés alkalmával a pap nem tesz nőtlenségi fogadalmat s így a főllesztelés s nőtlenségi kényszer közt semmi összefüggés nem forog fenn. Azután igen kimerítően bizonyítja be a történelemből, hogy valamint szent Pál egyenesen fentartja magának a nősilés jogát, ugy a keresztyénség első századaiban a papoknak és püspököknek volt feleségök. A coelibatus, a mint már ismételve ki lön mutatva, nem általános törvényeken nyugszik, hanem az összes ide vágó határozatok tartományi zsinatoktól s későbbben pápáktól indultak ki. A papi házasságok érvényességét először állami törvény mondotta ki s a latin egyházban csak 1123-ban hozatott be. De minden tilalom dacára egész a tizenhatodik századig a papok sok helyen nyíltan házasságra léptek, másutt ágyasokat tartottak, s a coelibatus csak később került általános érvényre, első sorban állami törvények segítségével. Schultz utal arra, hogy a helyzet most megváltozott s például a legújabb német házassági törvény a főllesztelésben nem lát házassági akadályt. Szerző azután kifejti, hogy a papok házassága sem

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

a mise, sem más szentség kiszolgáltatását nem akadályozza, hogy a kath. papság erkölcsi, művelődési és társadalmi tekintetben csak ugy fog ismét ama befolyásra szert tenni, melylyel protestáns országokban a lelkészi kar bír, ha a prótestánsok módjára megint a házasság kötelékével lesz ama nyájhoz fűzve, mely őrizetére bizatott.

— A hitoktatás kényszer kérdéséhez igen érdekes adatként szolgálhat a következő eset, melyről a leghitelesebb kutforrásból nyertünk tudomást: Egy nagyobb vidéki városban egy felvilágosodott kath. polgár első szülött gyermeke mellé izrelitát hívott keresztapát. Az illető pap szokás szerint a helyett, hogy a szülőt szeliden felvilágosította volna, keményen megszidta, sőt hivatalos szobájából is kikergette őt. A szülő ennek következtében a polgármesternél iratta be gyermekét, sőt másod szülöttjét is egyenesen oda vitte bejegyzés végett. A kisdedek tehát tényleg felekezet nélküliek. Évek multak el s most az iskoláztatás ideje beállván, az illető hatóságok a törvény szavai szerint követelik, hogy a gyermekek hitoktatásban részesüljenek. Az atya folyamodni fog ezen ügyben a miniszteriumhoz, sőt kijelentette, miszerint erőszakoskodás eselében, két gyermekét az unitárius hitre megkeresztelteti, sem hogy hitoktatásban részesüljön. Reményljük, hogy ezen eset nem fog bekövetkezni. A hitoktatás kényszere, mely egyesek lelkiismeretét kiméletlenül s a legdurvábban sérti, s mely tudvalegleg nagyobb részben a vallásosság, hanem az egyházi babonák s dogmák uralmát segíti elő, nem lehet oly Moloch, melynek a közoktatásügyi miniszter mindent feláldozzon. Ellenkezőleg. Az ily s hasonló esetek megérlelésére szolgálnak azon általunk gyakran említett eszme életbeléptetésének, hogy a hitoktatás tétesség fakultatívva a szülők belátása s lelkiismereti meggyőződése szerint. Ma, midőn a műveltebb osztály $\frac{9}{10}$ -e meghasonlott a felekezeti dogmákkal, valóságos kárhuzatos eljárásnak kell tekintenünk, hogy a vallást csak 4—5 hivatalos schablon-szerű módon lehet a gyermekeknek tanítani azoknak gyakran nagy lelki hátrányára.

— A názárenus, mint katona. Az aradi várból a következő sorokat vette az „Alföld“: Egy a 33. gyalog ezredhez tartozó zimánd-ujfalusi illetőségű, Kovács Ignác nevű tartalékos közvitéz, polgári hivatására földmives, a fegyvergyakorlatra azon kijelentéssel vonult be, hogy ő, mint „Krisztusban igaz hívő,“ öldöklő fegyvert nem foghat kezébe, mert hite tiltja, — tehát ebbeli kötelezettségének más módon való teljesíthetőségét kérelmezi. A jelen volt parancsnok által a következő kérdések intéztettek hozzá: „Miért nem akar kezébe fegyvert fogni?“ „Mert — ugy mond — Krisztus urunk mondotta légyen, hogy a ki fegyvert fog kezébe, az azzal ölettesék meg!“ — Hát ha az egész ország názárenus lenne, ki mentené meg azt, ha ellenség háborgatná?“ — „Az egész ország nem lehet igazhívő, mert azt mondotta Krisztus urunk, hogy sokan vannak a hivatottak, de kevesen a választottak, és nagyon soká jön meg az idő, hogy egy egész ország ismerje meg az egyedüli igaz hitet!“ — „De hát ha utazik, s utonálloktól megtámadtatva, élete veszélyben forog, mit cselekednék annak megvédésére?“ — „Ha Isten ugy akarja, legyen meg! Ők testemet megölhetik, de lelkemet nem, mert az az istené!“ ... Még több kérdés is tétetett hozzá, s ő egész apostoli ihlettséggel megmagyarázta hitének legkisebb részecskéit is. A reá következett idő megmutatta, hogy e rögeszméből, vagy legyen hát hitéből eredt meggyőződéséből semmi nemü fenyegetés s rábeszéd nem volt képes kiábrándítani, a parancsnok kénytelen volt nevezettet törvényes vizsgálat alá venni, minek azonban még ez ideig semmi eredménye sem lett. Eliteltetését a felső hatóságtól várják. E fiatal ember csak 1873 óta követője e hitnek, s neje s két gyermeke szintén názárenusok.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, FEBRUÁR 24. 1876.

269—8. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Körlevél a DEÁK FERENC-ünnepély t á r g y á b a n.

170.—1876.

Hiszszük, tudjuk, hogy a mily gyorsan terjedt el a hir, hogy hazánk „bölcse,” a haza „atyja”, Deák Ferenc nincs többé: éppen olyan későre fog elenyészni az a kegyeletes tisztelet és hála, mely körülvette életében, kísérte koporsóját s emlékjelül fog örködni sirja felett. Mert elenyészhetik az, a mi földi; szét-törhetik az, a mi mulandó: de a szellem, a mely élt, munkált, alkotott s virasztott egy nemzet jövője felett, az el nem mulhatik soha, az élni fog örökké.

Méjjem érezzük, s érzi velünk mindenki, az egész ország, hogy mi volt hazánknak Deák Ferenc. Hiszen, majdnem egy félszázadnyi idő alatt volt részese ama gigászi munkának, melynek feladata nem volt kevesebb, mint megmútatni Európának, az egész világnak, hogy „Magyarország nem volt, de lesz!” Nehéz volt a harc, óriási volt a küzdelem, s mint minden küzdelemben, gyorsan változtak az esélyek: bukás és diadal, fény és árny cserélődtek hazánk életében. De ki minden körülmények között rendíthetlenül maradt, kit a diadal el nem szédített és a lealáztatás kétségbe nem ejtett: az Deák Ferenc volt.

Az a bölcsesség, mely egy nemes erkölcsökben gazdag szívnek, egy felemelkedett magas léleknek volt tulajdona, soha meg nem ingott; az a hazaszeretet, mely milliók felett örködött, soha meg nem fogyott; mert Deák Ferenc életének vezérlő rugói voltak: az emberi jogokba vetett bizodalom, a törvénynek rendíthetetlen tisztelete, melytől el nem vonható ötlet sem a hatalom kegye, sem a népszerűség elvesztése; vezette ötlet az a remény, hogy mig ezeknek zászlója körül csoportosulunk: Magyarország el nem veszhet, mert ez az igazság, ez a törvényes szabadság s a mely nép ezeket tiszteli, annak a népnek örök élete van.

Ez eszméknek szentelte ő egész életét. Hoszsza étellel áldotta meg az isteni gondviselés. Nehéz próbákat kellett kiállania. Mint Mózes, a pusztán kellett hogy keresztül kalauzolja népét. De ő nem ingadozott, követte a tűz-oszlopot jó és rossz napokban egyiránt s elvezette a Kanaánnak határára, a hol immár elmondhatjuk: hogy Magyarország van!

De ő immár nincs közöttünk testileg. Hátra hagyta nekünk szent örökségül dicső munkáját: a királyi trónnal kibékült ifju Magyarországot, s hátra hagyta szellemét: az önzetlenséget, a hazaszeretetet, az érc-jellemet, az igazsághoz és valódi szabadsághoz való tántoríthatlan ragaszkodást; hátra hagyta a magyar fajnak ős typusát: az egyszerűben a fenségest, a hazáját szerető polgári erényekben az el nem muló dicsőséget és ragyogást.

Elhangzott a harangok zúgása, de elvesztése felett a fájdalom még él szívünkben és visszazsong. A tisztelet, melylyel körülvettük életében és mely akkor néma volt, most emléket kér; hiszen, a ki hazájának áldozta egész életét, hozott áldozatot bizonyára protestáns anyaszentegyházunknak is, melynek fundamentuma éppen az, a mi ötlet vezette: az igazság és szabadság.

Igy fogva fel Deák Ferenc szellemét, igazgató-tanácsunk elhatározta, hogy a részvétnek és hálának in-nepet szentel s dicső hazánkfia emlékezetét gyász-istenitisztelet által teszi maradandóvá a jók és nemesek szívében.

Felhivja igazgató-tanácsunk tisztelendőséged egyházmegyéjét, hogy központi helységén, folyó évi ápril 2-án tartandó gyász-istenitiszteletnek a nagy halott emlékezetéhez méltó megtartása iránt a szükséges intézkedéseket tegye meg.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgató-tanácsának

Kolozsvárt, 1876. február 6-án tartott üléséből.

Gr. Mikó Imre,
elnök.

Bodor Antal,
titkár.

A kanonika vizitációról.

Kellően képzett, okos és tapasztalt gazda tudja azt, hogy a legtisztább búzáját is hámbárjában nem csak megszellőztetni, de jól meg is forgatni, sőt meg is kell rostálni minden két, legfőnnebb három hónapban egyszer, ha azt nem akarja, hogy búzája poros, dohos és így értéktelen, haszonvehetetlen legyen. Mert tudja, hogy enynyi idő alatt a legtisztábban eltett búza is, bármily jól el legyen helyezve, gondozva, ha egyebet nem, port szokott eresztetni, az pedig leghamarább megárt a búzának. Ez áll sok mindenre nézve. Áll, hogy egyebeket mellőzzünk, a törvényekre nézve is. Ezeket is szellőztetni, forgatni, sőt a gyakorlat, a tapasztalás szóró-rostáján is le kell jártatni, meg kell jól rostálni. Mert még eddigelő egyetlen törvényt sem tud felmutatni sem a polgári, sem az egyházi adminisztráció tere olyant, mely tökéletes volna, melyet javítani, igazítani nem kellett volna soha. Megjegyzendő, hogy a természet és erkölcsi világ törvényeit nem számítjuk ide, mert azok isteni művek és így tökéletesek, emberi javítást, igazítást nem igényelnek, de nem is engednek. Mint-hogy e becses lap terén csak egyházi tárgyakkal találkozhatunk, foglalkozhatunk, természetes, hogy ha törvényről akarunk szólni, az csak is egyházi, vagy az egyházi életet tárgyazó törvény lehet. És mi éppen ilyen, az egyházi életet igen is tárgyaló, érdeklő törvényről akarunk jelenben szólni. És ez: a kanonika vizitációról szóló törvénye ev. ref. egyházkerületünknek.

Jól tudjuk, hogy e törvényt foglalkozott az 1874-ik évi f. t. egyházkerületi közgyűlés 88. jk. száma alatti határozatában, melyben az áll. igazgatótanácsnak kötelességévé tette, az egyh.-megyék meghallgatása után, az 1875-ik egyh. kerületi közgyűlés elébe erre vonatkozó javaslatot terjesztetni elő. Tudjuk, hogy az áll. ig. tanács ez ügyben el is járt — szokása szerint — hiven, mint az 1875-ik évi egyh. kerületi közgyűlés jk. 51. száma bizonyítja, a javaslatot elő is terjesztette, mely a mi igénytelen nézetünkkel is nagy részben azonos. De tudjuk azt is, hogy az áll. igazgató-tanács javaslata e tárgyra nézve is — fájdalom — nem juthatott érvényre úgy, mint volt készítve és mint kellett is volna lennie, ez is volt egyik szülő oka e lapokban közlött új évi gondolatunknak. Mindezek után is, bátorságot veszünk magunknak, e tárgyra vonatkozó szerény nézetünket, quasi véleményt, tisztelettel elmondani.

Azt azonban előre és határozottan kijelentjük, hogy a kanonika vizitációt mi is fentartatni kívánjuk. „Mikint“? Erre nézve véleményünk eltér az eddigi és jeleni gyakorlattól. Az eddigi és jeleni gyakorlat szerint a kanonika vizitáció — nálunk — áll az esperesből, jegyzőből és a közügy-igazgatóból. Ez a hivatalos testület. Hanem, ezeken kívül még vannak járulékok is, mert „accessorium sequitur suum principale“ és ezek: a szolgaszemélyzet, mindeniknek külön és a fogatok, szintén külön. Ugy hogy a kanonika vizitáció a hol és mikor jár, sort képez egyik egyházközségtől a másikig. Ezt az eddigi és jelenben is fennálló ilyen kanonika vizitációt merőben átváltoztatni ohajtjuk:

1) magukért a hivatalos egyénekért, mint emberekért és családfőkéért. Elmondjuk az okokat „miért.“ Az eddigi gyakorlat szerint a kanonika vizitáció télen szokott végeztetni. Tudjuk pedig, hogy a téli időszak leghamarább megárt az egészségnek. Csak egy szobából — különösen lakottból lakatlanba — másba átmenni is, elővigyázat kívántatik egészségi szempontból. Hát egy helyséből más helységbe, túl-melegített szobából egyszerre csikorgó hidegre, csikorgó hidegből ismét vagy igen befűtött, vagy pedig csak akkor melegítettetni kezdett és így nagyon természetes, hogy nyirkos, nedves szobába menni, és ott különböző gőzt, nedvet, illatot párolgó, jól felkészült — vulgó, felpálkázott — egyénekkal bajlódni, vesződni, szokszor éppen veszekedni: hát ez nem az ember, a családfő egészsége, élete kockáztatása-e? És mindezeket ugyanazon egyénekkal az egész egyházmegyén keresztül és csaknem egész téli évszakon át végeztetni, ez nem egyéb: egészség-rontás, élet-rövidítés, lassu méreg-ítás. Kérdezzük meg a kanonika vizitáció eddigi t. tagjait: vajjon nem igazolják állításunkat? Vajjon, nem sinylik-e a téli kanonika vizitációt sokszor egész éven, sőt egész életükön át? Vajjon, a mi csekély díjt ezért kapnak, elég-e sokszor a kanonika vizitációból haza vitt betegség kigyógyítására, orvosokra és orvosságra? A kanonika vizitációt át kell változtatni az elmondott okért is. De át kell változtatni:

2) az eddigi hivatalos egyénekért: mint papokért és főleg azok egyházközségeiért és azoknak érdekeiért. Az egyházközségek azért tartják és fizetik papjaikat, hogy vallásos — templomozás, keresztelés, esketés, betegeknek urvacsora-adás, temetés, sat. —

és az egyházközség sokszor halasztást nem tűró ügyei elintézési iránti kötelmeiket annak idejében pontosan végezzék, teljesítsék. Már pedig ezeket jelenig a kanonika vizitáció tagjai, kan. vizitáció tartama alatt — sokszor hetekig, hogy ne mondjuk egész télen — egyházközségeikben nem teljesíthették. Menynyi zúgolódás, mennyi panasz van e miatt sokszor az illető egyházközségekben. Mert nem kell azt hinni, hogy az egyházközségek örvendenek azon, büszkék lennének azzal, hogy az ők papjuk kanonika vizitációra jár. Korántsem. És nem is örvendhetnek, mert abban, ha húzamos ideig nincsen otthon a pap, csak kár van. Igen sokszor teljesül a példa-beszéd: ha a gazda nincsen otthon, sok rés támad a jószágon. Az sem igazság, hogy az egész egyházmegyében 3—4 egyházközség érezze a pap hiányát egész télen és a többi ne hordozza e terhet. Aztán, még sok nem igazság. Például: hogy az olyan egyházközségekben, melyekből a pap vizitálni van, a tanító templomozzon is, tanítson is, mert ilyenkor az iskola is be van gyűlve; aztán, hogy az ilyen egyházközségek szomszéd papjai a kanonika vizitáció tartama alatt káplánkodjanak, sat. Ezek is elegendő okok a végre, hogy a kanonika vizitáció változtatást igényeljen. Az eddigi és jeleni kanonika vizitációt át kell változtatni:

3) a cselédekért, fogatokért és a vizsgálandó egyházközségekért is. Kálvinista pap — még ha esperes is — aligha tarthat férfi csedéket többet egy-nél, annak pedig akad dolga otthon is mindig és így akkor is, mikor a kanonika vizitáció ideje és tartama van. Ha ezt az egyet viszi a kanonika vizitáció alkalmával az illető, akkor otthonra mást kell fogadnia, ha otthon hagyja, akkor magával kell mást vinnie, természetesen fizetésért. Ezen kívül szekere, lova munka nélkül vesztegel, ebben pedig kára van, mert ha azon idő alatt, míg a kanonika vizitáció tart, a cseléd a fogattal otthonról minden nap csak 3—4 szekér trágyát vinne is ki, bizonyosan adna anynyi jövedelmet annak idejében, mint a kanonika vizitáció. Ezen kívül az egyházak is — a vizsgálandók — meglennének óva egy csomó költségtől, és magok a t. vizitátor urak is egy csomó gondtól, bajtól és bosszúságtól.

Hogy több okot ne soroljunk elő, még csak azt említjük, hogy a kanonika vizitációt át kell változtatni:

4) a fizetésért is. Elég terhe van jelen polgári körülményeink között az egyházközségeknek, azért a

menynyiben lehet, azon könnyíteni, multhatatlanul köteleesség. Mert akár hány egyházközség van olyan, melynek minden jövedelme a tagok zsebe, már pedig a tagoknak is eléggé kikeresi zsebet az állam. Elég egyházközség van olyan, mely adójával is, meg a kan. vizitációi tartozásaival is évről évre hátrálékos. Azért legalább az ugy nevezett vizitációi diurnomot el kell törölni. Akarjuk mondani: a kanonika vizitációt ez okért is át kell változtatni. „Mikint?“ Azt is elmondjuk.

Az áll. igazgató-tanács e tárgyra vonatkozó javaslatában helyesen fogta fel a tárgyat, mikor azt javasolta: hogy az egyházmegyék osztassanak több vizsgálati körökre. De nézetünk szerint, az áll. igazgató-tanács ajánlata szerinti kör igen nagy, 15 egyházközség. Mi maximumnak egy vizsgálati körre elégnék tartunk 8 egyházközséget. A mi a vizsgáló bizottságot, mint testületet illeti, arra nézve szerény véleményünk ez.

Minden vizsgálati körből, illetőleg, 8 egyházközség lelkészeiből az őszi egyházmegyeyi közgyűlés évenként rendre jelölne ki az azon évben végzendő kanonika vizitációra két papot, kik a számukra kijelölt 8 egyházközség megvizsgálása után 30 nappal a vizsgálati jegyzőkönyvet hitelesítve, tisztázva, lennének kötelesek esperesükhöz beadni. A kijelölt két pap közül az idősebb lenne elnök, pénzkezelő — t. i. az anyaszentegyház közszükségletei fedezésére megkívántató pénzek kezelője, mert ezt nem is lehet, nem is szabad eltörölni — a másik pap lenne a jegyző, együtt vizsgálnának iskolát, épületeket, számadásokat, szóval, mindazt, mit a kanonika vizitáció jelenben teszen. A mi a vizsgáló biztosok fuvaroztatását illeti, azt teljesítenék az egyházközségek, egyik szállítaná a másikba, a legutolsó pedig haza. És ezt az egyházközségek is megteennék örömmel, mert ezzel is csak ők nyernének.

Az ilyen 8 egyházközségből álló vizsgálati kört vizitálhatná a két kinevezett — még pedig rendre, hogy szolgálna mindenik pap — díj nélkül is. Ennyit meg lehetne tenni. És ennyit nem veszélyeztetné az egészséget, nem kockáztatná az életet. Ennyit meg lehetne tenni a nélkül, hogy a pap a vallás és egyházközsége ügyeit érdeklő kötelezéseit húzamos ideig végezhetni, akadályozva lenne. Nyolc egyházközség vizsgálatába nem halna bele senki, s még ez is így csak minden negyedik évben kerülne rá.

A kanonika vizitáció változtatása ellen érvül hozatott fel a f. egyh. kerületi közgyűlésen az, hogy az esperesnek jelen kell lenni mindenütt, mert ő legjobban ismeri az egyházközségeket. Ez igaz. De a hol jelen is van az esperes, a nagybacska ügyek az egyh. megyei tanács elébe vitetnek még is. Miért ne lehetne ezt tenni a véleményünk szerinti kanonika vizitáción is?

Ezeket akartuk elmondani s hisszük, hogy ezek által a közvélemény is ki lenne elégitve. Ennyit és éppen most — midőn a kanonika vizitáció működése foly — elmondani szükségesnek látta

egy marosi ref. pap.

88.—1876.

ADAKOZÁSI FELHÍVÁS

az erdélyi ev. ref. egyházkerület házi pénztára meg-
alapítására.

Nehéz időket élünk, válságosokat egyének-, családok-, kisebb-nagyobb társulatok-, sőt nemzetek-, országokra nézt; ily időket, melyekben az életképességet kimutatni és a fenmaradást biztosítani, csak áldozatokkal lehet. Az önfentartás mindig áldozatkészséget vett igénybe, de ritkán nagyobb mérvben, mint korunkban: s hogy az áldozatkészség hiveiben nem hiányzott, a protestantismus annak köszöni létrejöttét, fenmaradását, fejlődését. A protestantismus történelme az önkint hozott áldozatok meg nem szakadó láncolata.

Egyházkerületünk mult évi közgyűlése megértette a kor intő szavát, mikor egyhangulag kimondta, hogy egyházunk ez országrészben nagyszerű missióját csak úgy töltheti be, ha tagjai áldozatkészségéből létesíthet égető köz-szükségei fedezésére egy házi pénztárt.

Ugyan is, míg a lelkesi minősültség iránti igények nagyban fokozódtak, a lelkesi állomások javadalmai egyáltalában tetemesen csökkentek s főleg csekély népességű egyházközségeinkben anynyira megapadtak, hogy azokból, a jelen pénzvizonyok között, bármily takarékosággal sem élhet meg a miveltségre csak közepes igényt tartó egyén. Már is sok ily egyházközségünkben évek óta üresedésben van a lelkesi állomás, és ezek száma, a most élő lelkesek kilálásával, évről évre növekedik. Pedig a legnagyobb részt éppen ezek az egyházközségek, helyrajzi fekvésük miatt, nem is leányosíthatók és így a más ajku, más hitfelekezetű népesség között kikerülhetlen sorsuk: vallásuk, nemzetiségük elvesztése és egyházkerületünkben az eddig anynyi erőfeszítéssel apasztott, ugy nevezett „desolata ekklézsiák“ szaporodása. Mit mondjunk az ily egyházközségek népis-
koláiról? Elégnek tartjuk, azt megjegyezni, hogy egyházkerületünkben az iskola-tanító fizetése rend szerint egy harmadát teszi a lelkes fizetésének. Lehet-e kívánni, hogy erre kellő képzettségű tanító vállalkozzék? S ha tán vál-

lalkozott, nem kényszeríti-e helyzete, hogy más nemű foglalkozások után nézve, a tanítást a mellékes teendők közé sorozza? Pedig éppen ezekben az egyházközségekben a közös iskola létesítése hitfelekezetünk és nemzetiségünk megsemmisítésével azonos!

Tegyük még ezekhez, hogy egyházközségeink tulnyomólag nagy részében a lelkesnek fáradságos és nélkülözéssel teljes pályája végén minden kilátása a jövőre az, hogy özvegyének nyomort és árváinak koldusbotot hagyand; mert a szűkös mindennapi kenyérből nem lehet eltenni holnapra, s az özvegy-árvai gyámintézeteinktől nyújtott segély mindössze is olyan, mint az éji sűrű setétben pislogó mécs: ez csak a homályt, amaz csak a nyomort teszi láthatóvá. Állítsuk ezzel szemben a más életpályákat, a melyek ha munkát igényelnek, a hozzá mért jutalommal sem szűkezzük, s e kívül az előléptetés biztos reményével kecsegtetik az érdemeseket. Ilyen viszonyok között számíthatunk-e arra, hogy tanuló ifjaink java, lángja választandja magának azon oltár körüli szolgálatot, a mely mellett — ellenkezőleg az irás szavaival — nem élni, hanem éhezni, nélkülöznie kellend? Nem sokkal valószínűbb-e, hogy e mostoha viszonyok még a belső hivatástól hevülőket is elrettentik?

Pedig a lelkesi és tanítói kar hanyatlásának egyházi életünk hanyatlása lenne mulhatlan következménye. Mikép felelhetne meg ekkor egyházunk azon magasztos missiójának, melyet ez országrészben mindeddig betöltött, midőn a vallásos erkölcsi életnek, a magyar ugy tudományos, mint általános műveltségnek, a szellemi szabadságnak és így az alkotmányos szabadság iránti meleg fogékonyságnak nevezetes tényezője volt? A hivatását be nem töltő bármily intézvénynek nincs jövője; erre a világrend bölcs alkotója maga mondta ki a halálos ítéletet.

Az itt felsorolt, ugy az egyházkerületi közgyűlés által egyházkerületünkben mielőbb egy akadémiai színvonalon álló teljes theologiai seminarium felállítása szüksége, s ily nemű más általános bajok csak is egy oly házi pénztár segedelmével orvosolhatók, a melyből a nagy egész közérdekéből lehetend, a szükség szerint, rögtön gyökeresen segíteni. Egyházkerületi közgyűlésünk e pénztár létesítésével igazgató-tanácsunkat bizta meg, mely most azzal a hittel és reménnyel fordul az egyház egyeteméhez, hogy ez átértett közszükség felköltendi a közáldozatkészséget s nem lesz egyházkerületünknek önálló egyetlen oly tagja, ki tehetsége szerint, meg ne hozza áldozatát arra az oltárra, a melyet boldog emlékezetű őseink szükölködni nem engedtek.

Igazgató-tanácsunk, midőn az egyház égető szükségei fedezéséért a 325,000 lelket számláló erdélyi reform. egyházkerület minden tagjához folyamodik, kijelenti, hogy e házi pénztár rendeltetésének csak ugy felelhet meg, ha legalább is anynyi o. é. frtra emelkedik, a hány lélek vallja magát az egyházkerület hívének. Ez összeg az elérendő céllal szemben felesnek bizonyára nem mondható s előállítása, az egyház minden önálló tagjának buzgósága mellett, épen nem lehetetlen.

Ismételjük, nehéz időket élünk; de éppen e nehéz időben kell kimutatnunk, hogy hivek, buzgók vagyunk, hitünket drága kincsnek tartjuk és nemzetünket melegen szeretjük. Ugy is csak kamatját fizetjük annak a nagy adósságnak, melylyel tartozunk vallásunk alapítóinak, fentartóinak, kik azért készségesen áldoztak vagyont, vért, életet. Mi kötelezve vagyunk az őseinktől átvett szent hitbizományt nem csak épségben, hanem tovább fejtve, adni át maradékainknak. Nekünk magasabbra kell emelnünk a vallás-erkölcsi és lelki szabadság szent temploma falait; arra munkálunk, hogy virágozzék erd. reformált egyházunk hivei javára, nemzetünk örömeire és isten dicsőségére!

Midőn e felhívással, (cimedet) mint egyházunk buzgóságáról ismert tagját megtalálja igazgató-tanácsunk, teljes bizalommal kéri fel, hogy szentelje befolyását és erre fordítható idejét az ebben kifejezett eszme megvalósítására. Különösen, hogy ismerői és egyházközsége körében igyekezzenek mindenkiel meg- és átértetni e házi pénztár mulhatlan és a körülményektől elodázhatlanul parancsolt szükségét s őket arra bírni, hogy tehetségök szerint pénz- akár termény-adományaikkal járuljanak e nagy vállalathoz. Egyházkerületi közgyűlésünk a gyűjtés idejét 5 egymás után következő évre határozta abban a meggyőződésben, hogy ez idő alatt alig lesz oly önálló tagja egyházunknak, a kinek életviszonyaiban elő ne fordulnának oly mozzanatok, a mikor az örömtől, akár fájdalomtól ellágyult kobel fogékonyabb magasabb rendeltetése iránt s később áldozni érette. E célból idecsatolva veszi a . . . számu és a folyó évre szóló adakozási ívet 3 példányban, azzal az értesítéssel, hogy minden adakozó neve az adománynyal együtt mind a 3 ivre egyiránt bévezetendő. Az egyik iv az év végével igazgató-tanácsunkhoz juttatandó, (akár közvetlenül, akár az illető egyházmegyei előljáróság útján), a másik az egyházmegyei levéltárban elhelyezendő, a harmadik pedig azon egyházközség ládájában megőrzendő, a melynek tagjai adakoztak. Az évi pénzadomány, a gyűjtő-ivvel együtt, igazgató-tanácsunkhoz küldendő; a termény-adományok az illető egyházközség lelkésze őrzetére bizandók és alkalmas időben, kelő ellenőrzés mellett, elárusítandók. Az adakozásra határozott 5 év alatt a beküldött mult évi gyűjtő-ívet, minden év elején azon évre szóló három példány új gyűjtő-ívvél fogja kicserélni igazgató-tanácsunk. Az adakozási 5 év leteltével igazgató-tanácsunk mulhatlan kötelességének ismerendi, nyilvánosan leszámolni a felhívás eredményéről, a melyre kétségkívül a gyűjtők buzgalma gyakorolván döntő befolyást, ez ügyet egyháza és nemzete iránti meleg szeretetébe megújítva ajánlja.

Az erd. ev. ref. egyházkerület állandó igazgatótanácsának Kolozsvárt, 1876. febr. 6-án tartott üléséből.

Gr. Mikó Imre
elnök.

Bodor Antal
titkár.

Az igazgató-tanács kis gyűléséből.

Kolozsvárt, február 20-n, 1876.

Elnök: gr. Mikó Imre ő nmltsga. Jelenvoltak: főt. Nagy Péter, püspök, legid. gr. Bethlen János, Ince Mihály,

dr. Kolosvári Sándor, Sárkány Ferenc, Szabó Ádám, Szász Béla, Szász Gerő és Bodor Antal, titkár.

1. Titkár felemliti, hogy a desolalt egyházközségek vagyoni viszonyai rendezése tárgyában kiküldött bizottság a déézi egyh. megyei des. egyházközségekre vonatkozó véleményét — az adatok hiányossága miatt — nem állapíthatta meg, s kéri a bizottság által felemlített hiányok kiegészítése végett a déézi egyh. megyei esperes aa.-t a szükséges felvilágosítás nyújtásra felhívni. Déézi egyh. megyei esp. aa. az adatok szükséges kiegészítésére felhivatik.

2. Fodor Lujza dévai lakos felfejti, hogy néhai atyja Fodor Endre által a dévai leány-iskola megalapítására hagyományozott fekvőségeket 1600 frtban megállapított alapítványi tartozás átvállalásával átvevén, ezen alapítványi tartozása felvétele végett a végrehajtás elrendeltetett. Mivel a mellékelt telek-jegyzőkönyv és becsü-okmány szerint ezen tartozása csaknem tizszeresen van első helyen zálogjogilag biztosítva, s az alapítványi tőke és kamatai ugy sem használhatók fel mindaddig, mig a leány-iskola megalapítására elégséges összegre fel nem emelkedik s a jelenlegi viszonyok között nem tud fizetni: kéri a végrehajtást egy évig függőbe tartani. A kérésnek — a felhozott indokokból — hely adatik azon feltétellel, ha kérelmes nő kötelezvényt állit ki arról, hogy a tőkésítendő kamat hátralék után 6% kamatot fizetend és 1877. évi február 20-ig ugy az alapítványi tőkét, mint minden járulékait egyh. kerületünk pénztárába befizeti, miről az illető egyházközség esp. aa. útján némi utasítás mellett értesítettik.

3. A széki egyh. megye tanácsa feljelenti, hogy a szász-zsombori egyh. község egy községi polgárral az % alatt csatolt csere-szerződvényt kötötte s a tulajdonjog átkebelezése végett a szerződvényt a telekkönyvi hatósághoz be is adta, honnan a kérvény visszsautasított, mivel a megerősítési záradék nem volt reá vezetve: mivel a csere-ügylet az egyházközségre előnyös, kéri a szerződvényt a megerősítési záradékkal ellátni. Roszszalás fejeztetik ki az egyházközség azon eljárásáért, hogy a szerződvényt megerősítés végett a maga idejében nem terjesztette fel s a szerződvény megerősítve esp. aa. útján leküldetik.

4. A görgényi egyh. megye tanácsa felterjeszti a ludvégi lévitai lak és iskolaház építési terv-rajzát és költségvetését s kéri a megkezdett építkezési előmunkálatok akadálytalan folytathatása végett az egyházközség tized kárpótlási kamataiból a fedezetlen összeget utalványozni, 200 frt kiutaltatik, a rendelkezés alatt álló kamatok többi része a munka előhaladtával fog folyosíttatni.

5. A görgényi egyh. megye tanácsa felterjesztésére a vajda-szentiványi és disznajói egyh. községek urb. kárpótlási tőkésített és lejárt kamatai kiutaltatnak.

6. A bukuresti egyh. község felterjeszti 1875-ik évi pénztári számadási kimutatását s jelenti, hogy Nagy Ferenc egyházi pénztárnok családi körülményei miatt lemondván, helyébe Zsigmond Áron választatott meg, ki teljes

biztosíték-nyújtás mellett a pénztárnoki teendőket díjtalanul vállalta el s kéri ezen választást helybehagyni. A számadási kimutatás r. u. áttétetik számvevő aa.-hoz, egyh. köz-

ségi pénztárnok Zsigmond Áron megválasztása helybehagyó tudomásul vétetik.

Ellátatott ezeken kívül még 22 ügydarab.

B—r A—l.

T Á R C A.

A magyarországi protestáns egyházak történelme érdekében.

Midőn a „Magyarországi Protestáns Egylet“ részéről a hazai protestáns egyházak történelmének megírására az első felszólítást vettem: sokáig haboztam és önmagammal küzdöttem a felett, hogy vállalkozhatom-e én a megtisztelő felhívásra.

A feladat szokatlanul nagy terhei, összemérve erőm parányi voltával, készültésem hiányosságával, lakásom, hivatalom és magán-helyzetem nehézségeivel: leverő és visszariasztó hatást gyakoroltak reám. De minthogy megvalék győződve a vállalat szükséges és időszerű volta felől, s arról, hogy a hivatottabbak és szerencsésb helyzetűek hallgatása némely esetben a gyöngébbeknek is kötelességükké teheti a nyilvános föllépést: istenben és emberekben vetett reménységgel felajánlám magamat a munkára.

Érdekelt egyfelől e szenvedésteljes és zivatáros mult, mely felületesen és töredékesen ismerve is, anynyi megragadó és tanulságos jeleneteket tüntet fel; másfelől pedig, óhajték a hazai protestantismusnak valami hasznos szolgálatot tenni, nevezetesen, ezen az uton is ébreszteni és erősíteni a vallásosságnak, az igazságnak és a szabadságnak azt a lelkét, mely a mult idők folyamán munkás volt egyházaink életreszólításában, küzdelmeiben és fenmaradásában.

Elérem-e óhajtásomat s elérheti-e vállalkozásom által a megbízó t. egylet is a maga célját: az a jövő dolga. Maga tárgy irodalmunk mezejének oly részére utal, hol a forrástanulmányoknak s a szükséges könyvészeti mutatóknak csaknem teljes hijával vagyunk; s a feladat nem kevesebb, mint az elődöknek ide vonatkozó rég félbeszakadt, tartalomban és alakban egyaránt kezdetleges munkálatait, az általuk kellően fel nem használt egyházi irodalmi nagy számu régi műveknek, valamint az ujabban közrebocsátott s már szintén tekintélyes tömegű kútfőknek és jeles monographiáknak adataival és felvilágosításaival kiegészíteni, — s mindezen művek és illetőleg nyérs adatok összevetésén, tisztázásán, feldolgozásán és formába öntésén kívül, a mutatkozó hézagok, ellenmondások és homályosságok eloszlatása végett még ismeretlen adatok s elrejtve lappangó művek után kutatni, a személyek és tények felfogásában és az események összeállításában számtalan ponton az uttörés nehézségeivel küzdeni. — A mit parányi erőmmel az adott viszonyok közt elkövethetek, azt jó lelkiismerettel igyekszem megtenni, de előre meg lehet mondani, hogy teljes és hibátlan művet nem fogok előállítani s ennek okai nem egészen bennem rejlenek.

Hogy csak oly művet készíthessek is, mely a szükségnek és a hazai újabb történetírás nem csekély fejlettsé-

gének némileg megfeleljen, mulhatatlanul megkivántatik, hogy törekvésem a magyar protestáns közönség szives támogatásában részesüljen. Mert tudnivaló, hogy ilyen munkához sokaknak vállvetett közreműködése szükséges, s hogy annak elvégzésére egyes ember ereje még akkor is elégtelen lenne, hogy ha ahhoz sokkal nagyobb előleges készütséggel, több érkezéssel és bővebb segélyforrásokkal rendelkezik, mint én.

Midőn azért vállalkozásom felől a t. közönséget először értesitem, tetsem ezt oly célból, hogy a t. közönség lelkes támogatását ez ügyben kikérjem. E támogatás mérve elhátározó leend a mű értékére nézve, mert a kép, melyet egyházunk életéről adni szándékozom, annál hivebb és teljesebb leend, minél több helyes vonást használhatók fel e célra, s a tárgyak és személyek több oldalu ismereténél fogva minél alaposabb felfogásra tehetek szert. S olyan művet adni át a közhasználatba, melynek készítésénél a protestáns egyház minden vidékének történeti jelenségei méltó figyelemben részesítettnek, úgy hiszem, nemcsak a szerzőnek és a kiadóegyletnek, hanem főleg sokkal nagyobb mérvben az egyes vidékeknek és az összes protestáns egyháznak áll érdekében s ezuttal anynyival inkább, mert ez alkalom elszalasztatván, ki tudja, mikor jön el ismét az az idő, midőn az egyes vidékek egy efféle nagyobb terjedelmű munka készítésénél számba vétethetnek!

Azon hosszu és sajnos elhanyagoltatás után, mely egyházaink történelmének egészen az utolsó évtizedekig sorsa volt, nincs más mód kipótolni az elmulasztottakat, mint közül-akarattal hozzá látni az adat-gyűjtéshez, s félre téve az egyházi pártéletünkből és különködéseünkből folyó idegenkedéseket, e ponton testvérileg kezét adni egymásnak s tetteleg mutatni meg, hogy közös anyánkat, a sz. egyházat, melynek története egyenlő és azonos mindnyájunkra nézve, igazán szeretjük és megbeesüljük.

Tiszteletteljes bizodalommal kérem fel azért hitsorsosaimat, tegyék egyházi közügygyé egyházunk történelmét s ennek megalkotásához tehetségükhez képest járuljanak valamivel. Én magam részéről nem fogok minden adatot és felvilágosítást helyembe várni: de arra, hogy gyakori utazásokat tegyék s tetemesebb másoltatási költségeket fizessenek, hivatalomnál és vagyoni állásomnál fogva nem vagyok képes. Kérem azért e helyen is a könyv- és levéltárak őreit s a protestáns egyházi tudományok művelőit, hogy a gondoljaik alatt levő, vagy sajátukat képező forrásokat és segédműveket, azon mód szerint, melyet velők egyenes uton közölni bátor leendek, kegyeskedjenek rám nézve hozzáférhetőkké tenni. Kérem ezuttal különösen lelkészársaimat, hogy a menyinyiben lakhelyükön az egyházi, községi vagy magán iratgyűjteményekben valamely fontosabb kiadatlan okirat, vagy fel-

Jegyzés található, kegyeskedjenek azt felkutatni s akár szaklapokban közzé tenni, akár másolatban, vagy kivonatlag velem közölni. Köszönettel fogadok minden nemű hiteles értesítést, mely az egyházak és iskolák keletkezésére, történetére, régibb helyzetére vagy a valakinek birtokában levő s ritkaságot, vagy unicumot képező egyházi irodalmi műre vonatkozik. A ügy nevében különösen mély hálára lennék lekötelezve az egyházi hatóságok iránt, ha méltóztatnának úgy intézkedni, hogy a kebelbeli egyházak régibb és újabb történetére tartozó adatok, a menyinyben még napvilágot nem láttak, velem közöltessenek.

A mi a mű tervét illeti, szándékom, a házabeli összes protestáns egyházak történetét, tehát az unitáriusokét is, a reformációtól fogva 1870-ig tárgyalni, igyekezvén felölelni a kül- és beltörténet minden fontosabb ágát, nevezetesen a tanügyi, tudományos és irodalmi állapotokat, a gyülekezeti és népéletet, kultust stff. Előadásomban teljes őszinteségre és tárgyilagosságra töreksem, s olyan alakra, mely a szakértőkre és nagy közönségre nézve egyiránt kielégítő lenne.

Azok számára, kik adatgyűjtéssel vagy a közreműködés egyéb nemével támogatni kívánnak, az egyöntetű eljárás szempontjából némi utasításokkal szolgállok, melyek figyelemben tartását kérem.

Eljárási mód az egyháztörténeti adatok gyűjtése körül.

1. A feljegyzések olyan cédulákra iratnak, melyek alakra és nagyságra nézve ezen szelvénynyel megegyeznek.

2. A tulajdonnevek és régibb dolgoknál az idők, az eredeti leírás- és illetőleg számításmód szerint közöltetnek.

3. Minden adatnál megjelölendő a forrás, a melyből merítve van, ennek címe és kelte legalább egyszer egészen kiíratván.

4. Azon adatok, melyek közönségesen ismert irodalmi művekben feltalálhatók, mellőzendők, s csupán anynyiban közlendő, a menyinyben netalán módosítás alá esnének.

5. A külön tárgyak külön szeletekre irandók; azonos tárgyaknál a későbbi időről szóló jegyzetek a korábbi szelethez rávezethetők az újabb idő megjelölésével; a régibb időről szóló adat azonban új szeletet kíván.

6. Ha az adalék egy szeletre rá nem férne, a folytatás új szeletre iratik; az ily módon beirt s együvé tartozó szeletek lapszámoztatnak s külön-külön azonos vezérszóval láttatnak el.

7. A vezérszók s illet. a tárgyak, melyek szerint az adatok gyűjtetnek, következők. Anabaptisták, biblia, bibliafordítás, boszorkányok, egyháziasság, egyházi beszéd, egyházjog általában és részleteiben, egyházi fegyelem, házasodás, eljegyzés, menyegző, esketés-, elválás, hittan általában s részleteiben, istenisztelet általában s részleteiben, közérkölciség, kultörténet (ide foghatók egyházak, iskolák keletkezése, létmozzanatai, viszontagságai, kormányi, hatósági és klerikális intézkedések, stb.) kath. egyházzal való viszony, külfölddel való kapcsolat, lelkészi állás, képzés, viselet, teendő, népélet és szokások, nemzeti és hazafias irány a reformációban, nazarenismus, nevelés, reformáció előzményei,

statistika, szombatosság, tanügy, elemi és felsőbb, templom, tudományos és irodalmi viszonyok, unitáriusok, unió, ünnepek, zsinatok vallástételek, stb.

8. Lelkészi, tanítói (tanári), esperesi, s.-gondnoki névsorok az évszámok kitételével, s ha lehet, a működés rövid jellemzésével, köszönettel fogattnak. Ezeknél a vezérszót az illető helynév szolgáltatja.

9. Nevezetesebb személyek élettörténetei, vagy ezek töredékei szintén köszönettel vétetnek. Ezek, mint a régibb könyvek, vagy kéziratok általános ismertetései is együvé iratnak.

10. Hasonlóképen egyes vidékek, vagy községek történetei, vagy ezek töredékei.

11. Régibb nyomtatványoknak, mielőtt hozzám küldetnének, címeiket vagy rövid tartalmukat velem tudatni kérem.

12. Minden nemű levelezési és szállítási költségeket kész vagyok fedezni.

13. Az 1740-ig szóló adatok beküldése 1877. tavaszáig, az 1740—1870-ig valóké 1877. végéig maradhat, önként értetvén, hogy az adatokat korábban is köszönettel fogadom.

H.-M.-Vásárhelyen 1875. dec.

Szeremlei Sámuel,
reform. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

Gyászhir.

= Nagy Ferenc, a helybeli főtanoda nyug. tanára, folyó hó 22-én, élete 72-ik évében, egy jobb hazába költözött. Meghatott szívvel írjuk le a nevet, melyet e percben gyászfátyol vesz körül; a toll reszket kezünkben, midőn e halál-estet jelentjük; mert midőn ötet, a hivat és igazat átadjuk a sirnak, az anyaföldnek s ezzel egy hoszszú, szép életnek multját bezárjuk, egy egész mult két fél sirjából és nem várja, de követeli lelkünköt a kegyelet visszaemlékezést, a tiszteletet és kegyeletet azon férfiu iránt, ki mint pap és tanár egy fél-századon keresztül lankadást nem ismerő buzgósággal és valódi humanizmussal szolgált az ügyet, melyre isten nem mindennapi talentumokkal hívta el. Egyházherületünkben egy egész generáció áll koporsója körül s hullatja könyzeit ama koporsóra, mely a legnemesebb szívet, a legvilágosabb főt, egy szóval, a legbecsületesebb és legjobb embert zárja hideg kebelébe. A régi gárda utolsó oszlopa dült ki benne főtanodánkban; a Salamonok, Méhesek, Tunyogiak nyomába immár új nemzedék lépett: s mint a lemenő nap utolsó sugara, Nagy Ferenc is megtért azon társaihoz, kikkel együtt munkálkodta azokat, melyek fen fogják tartani nekünk emlékezetét. Mi is tanítványai valánk; s midőn koporsója mellett megállunk: érezzük szívünkben a kegyeletet, szemünkben a könyvet, s ajkunkon az — imát. Nyugodjanak porai csendesen; s mit most megtenni, képtelenek vagyunk, egy pár hét mulva, teljes élet-rajzát fogjuk adni azon férfiuak, ki méltó a jók, nemesek emlékezetére és hálás tiszteletére.

== A pozsonyi Deák Ferenc-egyetem tárgyában, melynek felállítása a pozsonyi jogakadémiai tanárok által pendített meg, a közoktatási miniszter a következő rendeletet intézte a pozsonyi jogakadémia igazgatóságához: Vettem a pozsonyi kir. akadémia tanárainak emlékiratát, azon akadémiának egyetemmé kibővítése, illetőleg egy Pozsonyban létesítendő „Deák Ferenc-egyetem“ tárgyában. Teljes mértékben méltánylom azon érzelmeket, melyek az akadémia tanárainak e fölterjesztést sugallták: hazánk elhunyt nagy fiának emléke iránti kegyeletöket, s annak egy oly szellemi emlék által megörökítése eszményét, minő a tudományosságának egy új központja lehetne. Bizonyára, senki sem lehet e hazában, ki akár Deák Ferenc emléke iránt nagyobb és mélyebben érzett kegyelettel viseltetnék, akár inkább át volna hatva az óhajtástól, új tudományos intézetek létesítése, vagy a meglévők emelése és gyarapítása által hazánkban a közművelődést előmozdítani, mint éppen én, kit egyfelől az elhunyt egy egész élet s évtizedekre terjedő közpálya közös törekvései kötöttek, kinek másfelől hivatalos állásom parancsolja a tudományosság és közművelődés ügyeinek előmozdítását. S mindazáltal ki kell jelentenem, hogy sem az időt hazánkban egy új egyetem létesítésére alkalmasnak nem vélem, sem általában ily kezdemény sikerét lehetségesnek nem tartom. Ha ezt általában lehetségesnek s az időt arra alkalmasnak tartanám, meg lehet győződve a tanári kar, hogy a kezdeményezésre intést nem várnék sehonnan, hanem magam tenném meg azt a kormány és a törvényhozás körében, melyet ily kezdeményezés leginkább, sőt országos erő felhasználásáról levén szó, egyedül illet meg. Azonban, úgy vagyok meggyőződve, hogy mind az országos, mind a magános vagyonszállásnak jelen nyomott helyzetében ily kezdemény sikertelen maradna, s a nagy névre, melyet zászlaján akarna fúgatni, dicsőség helyett inkább homályt volna hozni alkalmas. S úgy vagyok meggyőződve, hogy örülnünk kell, ha két tudomány-egyetem — a budapesti és kolozsvári — s még egy műegyetem anyagi és szellemi szükségleteit bírjuk egyfelől pénz-, másfelől tanerőkkel kellőleg fedezni, nem hogy anyagi és szellemi erőnk kevesét még többfelé forgácsolni igyekeznénk, most, midőn meglévő egyetemünk is anynyi van még fejlesztendő, pótlandó, sőt alkotandó.

== Törvény a fényűzés ellen. A fényűzés a menyeyi birodalomban is gyakorolni kezdi zsarnoki hatalmát s a legutóbbi időkben arra bírta a pekingi consort (erkölcsör és rendőrfőnök) Meiki-hit, hogy a császári kormány elé egy memorandumot terjesztszen, melyben keserű panaszokra fakad a fölött, hogy a luxus a chinaiaknál mindinkább elhaltalmasodik s extravagans kiadásokra kényszeríti őket. A „Pekingi Államújság“ tehát dec. 4-én egy császári határozatot közöl feleletül a rendőrfőnök emlékiratára, melyben e magas államhivatalnokkal közöltetik, hogy panaszai az udvarnál nyitott fülekre találtak s a kultuszminiszterium egy brochurt már sajtó alá adott, mely egy kivonat lesz a szent könyvekből s azt tartalmazza, hogy a nép öröm és gyásznapjaiban milyen ruhában tartozik megjelenni. Egyszersmind felhivatnak a birodalom minden tekintélyes emberei, hogy a néphez proklamációkat bocsássanak, s arra figyelmeztessék azt, hogy mily üdvös dolog az, ha az ember takarékosan és öszszehuzodva él. Ha pedig — úgy mond a hivatalos lap közleménye, — a nép a császári kormány e felhívását követni nem akarná, a császári hivatalnokoknak megengedtetik, hogy arra bárkit erővel is kényszerítsenek. Különbösen félt, hogy a nép régi szokásaitól a fényűzés és extravagans kiadásokat illetőleg többé nem akar elállni.

== A bukovinai magyarok köréből írják nekünk:

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

Mióta ft. Justyák János andrásfalvi lelkész lett az új tanfelügyelő, azóta szerény iskolánkban öröndetes reformok történnék. A tanfelügyelő, dacára a kormányval szemben elfoglalt kényes állásának, egész lélekkel oda törekszik, hogy iskolánk azok legyenek, a mik eddig, fájdalom, nem voltak: a magyarság nemzeti iskolái. Az iskolákat gyakran látogatja, munkára serkenti a tanítókat és a hiányokat pótolni törekszik. Istensegitsben két év óta nem volt rendes tanító, miután az érdemes öreg Péky Bálint nyugalomba vonult. A pályázat a magyarhoni lapokban is ki volt hirdetve, de Magyarországól senki sem jelentkezett s így az egyetlen pályázó: Kilin Ferenc andrásfalvi ref. tanító, erdélyi születésű, nyerte el az istensegitsi állomást. Már ez első tétével a tanfelügyelő nagy bizalmat ébresztett maga iránt a bukovinai magyarság közt. S e bizalom csak növekedett iránta, mert a visszaéléseiről hirhelt Vass, istensegitsi pap, a tanfelügyelőt bevádolta a lemergi püspöknél, hogy kath. pap léte, mint tanfelügyelő, protestáns tanítót nevezett ki Istensegitsbe; ugyan ily módon hamis aláírásokkal ellátott folyamodványban a kormányval is vádaskodott e miatt, de sértett boszuját (az előtt ő volt tanfelügyelő), ki nem elégíthet, mert a kormány helybehagyta a kinevezést, belátva, hogy tanító nélkül a nagy magyar falu nem maradhat. A magyarfaló pseudo-pap tiltakozása tehát semmit sem használt. A új tanfelügyelő rövid négy havi működése alatt a kerületi iskola-tanácsban kivitte, hogy Hadikfalván és Istensegitsben a jövő tanévtől kezdve, az iskolák két-két osztályból fognak állni, mindenik községben két tanítóval. Ez nem csekély vivmány itt idegen földön akkor, midőn ezelőtt csak névleg voltak iskoláink. A tanfelügyelő jan. 4-én vezette be Kilin tanítót az istensegitsi iskolába, minden tiltakozás dacára, s a nép örömmel fogadta, s már eddig 160 gyermek és leány látogatja az iskolát. A tanfelügyelő Andrásfalván jelenleg egy iskolai könyvtár alapításán fáradozik. Mi csak dicsérettel szólhatunk lelkes tanfelügyelőnk buzgólkodásáról, s legyen is áldva minden törekvése, melyeket értünk, vérei érdekében tesz, s mi annál inkább követjük őt, minél jobban opponálnak neki az istensegitsi és hadikfalvi magyarfaló tót papok, és talán egyik vagy másik eddig henyességhez szokott, de most munkára szorított elégedetlenkedő tanító.

KÖRÖZTETIK.

103.—1876.

A nagyméltóságú vallás és közoktatási m. kir. miniszter urnak folyó évi 999. szám alatt kelt leirata folytán igazgató-tanácsunk közlésezi, hogy a kaposvári állam-gymnáziumnál az ó-classica philologia tanszéke megürülvén, a pályázat kihirdettetett.

Ez állomással 1200 frt évi rendes fizetés, lakbér fejében 200 frt s ötödéves 100 forintnyi pótlék van egybekapcsolva.

Pályázni ohajtók folyamodványaikát, melyekben koruk, vallásuk, állapotuk, az ó-classica philológiából tanképesítésök, a magyar nyelvben tökéletes jártasságuk okmányilag igazolandók, a vallás- és közoktatási m. kir. miniszteriumhoz címezve, ha szolgálatban vannak előljáróságuk útján minősítvényi táblázat kíséretében, külföldben közvetlenül Somogyegyének kijelölési joggal bíró közönségéhez f. évi február hó 25-ig nyujtsák be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgató-tanácsától.

Kolozsvárt, 1876. február 9-én.

Gr. Mikó Imre,
elnök.

Bodor Antal,
titkár

Felélős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.